

ماهنامه خلیج فارس

شماره یازدهم - خردادماه ۱۴۰۳

The Persian
Gulf
Monthly

بسم الله الرحمن الرحيم

ماهنامه خلیج فارس

شماره یازدهم

خردادماه ۱۴۰۳

ماهنامه خلیج فارس

صاحب امتیاز: مرکز مطالعات راهبردی روابط فرهنگی
سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

تهیه و تدوین: میز اندیشه‌ورزی خلیج فارس

با همکاری: میز خلیج فارس اندیشکده مرصاد

سردبیر: سید هاشم رضوی

تحریریه: سید هاشم رضوی، زهرا اکبری، مهدی کمالی

مرکز مطالعات راهبردی روابط فرهنگی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

نشانی: تهران، بزرگراه شهید سلیمانی، روبروی
مصلی امام خمینی، سازمان فرهنگ و ارتباطات
اسلامی، مرکز مطالعات راهبردی روابط فرهنگی

شماره تماس: ۰۲۱۸۸۱۵۳۳۳۸

اندیشکده راهبردی مرصاد

نشانی: قم، خیابان سمیه، ک ۱۲، پ ۴

شماره تماس: ۰۲۵۳۷۸۳۰۵۵۳

اندیشکده مرصاد

پایگاه اطلاع‌رسانی: www.mersadcss.com

«لازمه جانمایی مناسب ایران در نظم جدید، رصد و ارزیابی تحولات جهانی و شناخت دقیق سمت و سو و پشت پرده حوادث است... بر اساس این رصد و ارزیابی، باید پیشنهادهای عملی استخراج شود.»

مقام معظم رهبری دامت برکاته

دوران گذار تاریخی و فرآیند تکوین نظم نوین در منطقه غرب آسیا، یک واقعیت جاری است که جمهوری اسلامی ایران، می‌بایست هر چه سریع‌تر نسبت خود را با آن تعیین کند. در یک نگاه کلی، ایران اسلامی می‌بایست ضمن تأثیرگذاری بر این دوران به جانمایی شایسته خود در نظم نوین بپردازد. اما پنجره دوران گذار تاریخی، برای همیشه به روی کشور ما باز نیست و در صورت عدم اقدام به موقع، برای همیشه این فرصت را از دست خواهد داد و در نظم جدید منزوی شده و جایگاه مناسبی نمی‌یابد.

بزرگترین چالش فعلی برای سیاست‌پژوهی و نسبت‌یابی با پیچ تاریخی، ضعف شناختی این دوران، بازیگران، بازی‌ها، روندها و تحولات آن است. در این میان کشورهای جنوبی خلیج فارس به‌ویژه عربستان، امارات و قطر از تأثیرگذارترین بازیگران نظم جدید منطقه به حساب می‌آیند.

در «ماهنامه خلیج فارس» که نشریه‌ای تحلیلی و تخصصی با رویکرد فرهنگی و اجتماعی است، تلاش ما ارتقای بینش سیاستی دست‌اندرکاران، سیاست‌سازان و سیاست‌گذاران روابط فرهنگی کشور، در حوزه ژئوکالچر است. اما با توجه به افزایش سریع نقش‌آفرینی حوزه ژئواکونومیک در منطقه، درک روندها و تحولات ژئوکالچر در حوزه خلیج فارس بدون درک روندها و تحولات ژئواکونومیک و در مرحله بعد تحولات ژئوپلیتیک، امکان‌پذیر نیست، لذا به ناچار بخشی از مطالب نشریه به تحولات این دو زیست‌بوم می‌پردازد.

فهرست

گزارش ویژه ۶

قبائل در عربستان؛ جایگاه، نقش و تاثیرگذاری فرهنگی-اجتماعی در دوران

گذار ۷

افکارسنجی ۱۶

دیدگاه قطری‌ها درباره برابری جنسیتی ۱۷

آیا پیشرفت در کویت، قطر و عربستان موجب گسترش لیبرالیسم سکولار در

آن‌ها شده است؟ ۱۹

نگاه شهروندان سعودی و کویتی به سلامت روان ۲۳

کشورهای خلیج فارس در میان کمترین سرانه مطالعه در جهان ۲۴

روندهای کلان منطقه‌ای ۲۶

چرخش در رویکرد سعودی نسبت به شیعیان؛ تغییری استراتژیک، ایدئولوژیک

یا تاکتیکی؟ ۲۷

بحرین و عادی‌سازی روابط با ایران؛ چشم‌انداز وضعیت شیعیان ۳۰

جنبش‌های اجتماعی کویت زیر سایه سنگین تحولات جدید سیاسی ۳۵

عمان؛ ام‌القرای مذهب اباضی و حامی ایران شیعی ۳۸

تأثیر اختلافات مرزی سعودی-امارات بر انسجام شهروندان شورای همکاری

..... ۴۳

سرمایه‌گذاری کشورهای خلیج فارس روی ورزش‌های الکترونیکی ۴۶

دیپلماسی فرهنگی ۴۸

منطقه ۴۹

اهمیت حفاظت از نسخ خطی در کشورهای خلیج فارس ۴۹

عربستان سعودی ۵۱

هری پاتر جهان عرب کیست؟ محبوبیت رمان‌نویس سعودی در جهان عرب ۵۱

تعطیلی برنامه ماهواره‌ای معاند به دلیل قطع همکاری با سرمایه‌گذار سعودی

..... ۵۳

ممنوعیت شعارهای سیاسی در موسم حج ۵۴

«بعد از عید»؛ جمله پرکاربرد عربستانی‌ها برای تعویق انداختن امور ۵۶

تاثیر مواضع مقتدی صدر بر امنیتی شدن فضای حج ۵۶

سوءمدیریت عربستان در اداره حج ۵۸

فیلم عربستانی «واسجد واقرب» برنده جایزه جشنواره انیمیشن کن شد ۵۹

قطر ۶۰

اولین نمایش فیلم «بیمارستان الشفا؛ جنایات مدفون» در دوحه ۶۰

دعوت کره از قطری‌ها برای شرکت در مسابقه کی-پاپ (موسیقی پاپ کره‌ای)

..... ۶۰

امارات متحده عربی ۶۱

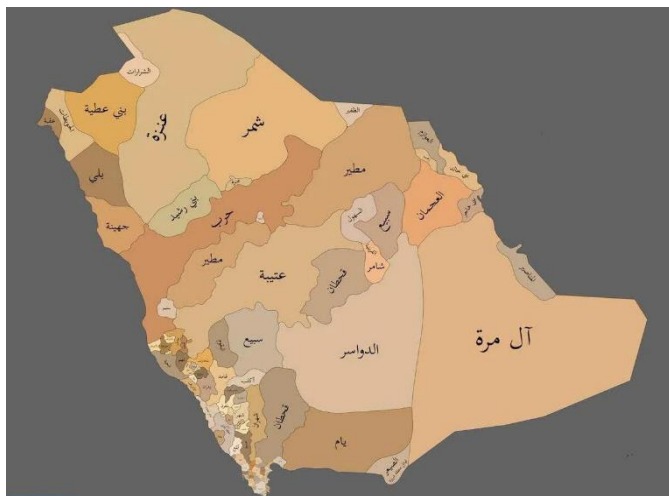
- جایزه یک میلیون دلاری برای سازندگان محتوای هدفمند ۶۱
- پست جنجالی کنش‌گر اماراتی و موج گسترده واکنش‌ها ۶۳
- نمایشگاه بین‌المللی کتاب ابوظبی؛ عدم حضور فعالانه ایران ۶۳
- کویت ۶۴
- بازتاب مراسم سالگرد رحلت امام خمینی (ره) در رسانه‌های کویت ۶۴
- احیای کرسی زبان فارسی در دانشگاه کویت ۶۵
- عمان ۶۶
- پیوندهای تاریخی عمان و هند ۶۶
- آداب و رسوم ویژه در گرامیداشت عید قربان در عمان ۶۷

گزارش ویژه

قبائل در عربستان؛ جایگاه، نقش و تاثیرگذاری فرهنگی-اجتماعی در دوران گذار

به عقیده برخی نظریه پردازان سیاسی و متفکرین توسعه گرا، اولین گام در مسیر مدرنیزاسیون و توسعه جوامع به شکل مدرن، پرهیز از قبیله گرایی سنتی و عبور از آن به سمت یک دولت مرکزی بی طرف است. برنامه های نوسازی دهه های ۱۹۵۰، ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ نشان داد برای دستیابی به توسعه باید از آداب و رسوم قبیله ای صرف نظر کرده و از نفوذ آن ها تا حد زیادی کاست.

دولت های عربی حاشیه خلیج فارس، کم یا زیاد، پیشینه ای قبیله ای داشته اند و پیش از تشکیل دولتی به شکل مدرن امروزی، قبایل در آن ها مهم ترین کنشگر اجتماعی و نهاد پویای جامعه بوده اند. این واحد اجتماعی نه فقط در دوران پیشامدرن، بلکه در سازوکارهای دولت امروزی نیز صاحب سهم بوده اند. برای مثال در کویت که البته پیش از انحلال پارلمان از سازمان یافته ترین نظام های انتخاباتی در منطقه بود، قبایل نقش مهمی

در تشویق به مشارکت در انتخابات و همچنین تاثیرگذاری بر نتیجه آن داشتند. حتی برخی قبائل از جناح‌های سیاسی فعال و باسابقه کویتی مانند اسلام‌گرایان نیز موثرتر بوده‌اند.

اما در دهه‌های اخیر و در راستای توسعه بیشتر و تقویت هویت ملی، این دولت‌ها سعی کرده‌اند که از نقش و قدرت قبایل بکاهند و شهروندی مدرن به دور از وابستگی‌های قومی ایجاد کنند. البته باید توجه داشت که توسعه‌گرایی تنها دلیل کاستن از قدرت قبایل و به حاشیه راندن آن‌ها نیست. با وجود نفوذ و قدرت‌نمایی آشکار قبایل در جامعه، حکومت‌های عربی خلیج فارس اثرگذاری آن‌ها را نادیده می‌گیرند. علت این امر را باید در مکانیسم تصمیم‌گیری‌های شورای همکاری خلیج فارس جویا شد؛ نظام‌هایی که در پی جلوگیری از هرگونه مخالفت سازمان‌یافته هستند که قبایل یکی از نمونه‌های بارز این موجودیت‌های متمرکز و قائده‌مند است.

با این حال اکنون با گذشت چندین دهه از این برنامه‌های توسعه‌ای و در حالی که کشورهای خلیج فارس به سطح بالاتری از توسعه رسیده‌اند، همچنان شاهد حیات قبائل هستیم؛ قبائلی که توانسته‌اند خود را با تغییرات دولت جدید وفق دهند و تحولات را هضم و درک کنند. نکته مهم این است که تغییرات امروز ثابت می‌کند که قبایل، نهادهای سیاسی انعطاف‌پذیر و مؤثری هستند و برخورد با آن‌ها بر اساس تفرقه‌افکنی و حاشیه‌نشینی، از نظر استراتژیک نادرست است.^۱

---

¹ <https://thenewkhalij.news/article/241788/>

نقش و جایگاه قبایل در ساختار اجتماعی عربستان؛ سنت‌های قبیله‌ای تا چه حد زنده و فعالند؟

یکی از کشورهای خلیج فارس که قبایل در آن همچنان از اهمیت بالایی برخوردار هستند، عربستان سعودی است. هرچند به نظر می‌رسد امروز قبایل در مقایسه با سازوکارهای دولتی دیگر جایگاه محوری ندارند، اما در موارد متعددی - و به‌ویژه شیوخ آن‌ها - همچنان نقش انکارناشدنی در جامعه ایفا می‌کنند؛ و در موارد بسیاری به جای حل و فصل امور، به باری مضاعف بر دوش شهروندان تبدیل شده‌اند. قدرت شیوخ قبایل همچنان تا حدی است که افراد را به نحوی استثمار می‌کند. برای مثال برخی از اعضای قبیله خود را به دلیلی بسیار پیش پاافتاده از دستیابی به حق تابعیت باز می‌دارند، مثلاً به دلیل آن که به طور منظم در مجلس او شرکت نمی‌کنند، یا به این دلیل که آنها را تصادفاً با شیخ دیگری که در یکی از ادارات دولتی با او رقابت می‌کند، دیده و قسم یاد کرده است که آنها را عضوی از قبیله خود نداند. در بسیاری از موارد نیز فردی از یک قبیله نمی‌تواند بدون مراجعه به شیخ قبیله و جلب رضایت او معامله خود را انجام دهد، حتی اگر همه امور از مجرای قانونی و درست خود انجام شده باشد.¹

سعودی‌هایی که ریشه‌های قبیله‌ای دارند از محرومیت‌های اجتماعی و اقتصادی نسبی در این پادشاهی رنج می‌برند، که این نگرانی‌ها را نسبت به همبستگی شدید با جنبش‌های افراطی مانند القاعده و داعش در این جوامع افزایش می‌دهد. در عین حال، قبایل سعودی درصد زیادی از سربازانی را تشکیل می‌دهند که از مرزهای عربستان در جنگ‌های

¹ <https://www.alwatan.com.sa/article/28730>

خارجی دفاع می‌کنند. با این حال، بسیاری از قبیله‌های سعودی به این نتیجه رسیده‌اند که فداکاری‌هایی که برای پادشاهی انجام می‌دهند به اندازه کافی قدردانی نمی‌شود. هیچ‌کس به اندازه جوامع قبیله‌ای که در امتداد مرزهای پادشاهی با یمن زندگی می‌کنند، آسیب ندیده است.^۱

هرچند برخی نیز معتقدند حکومت سعودی مایل به حذف قبایل نیست؛ چرا که می‌داند حاشیه بودن بیش از حد آنان می‌تواند موجب برانگیختن اعتراضات و مطالبات اصلاح‌طلبانه خطرناکی شود. از این رو، آل‌سعود ترجیح می‌دهد که قبایل را در وضعیت ضعف نسبی و البته در هم‌ترازی با یکدیگر قرار دهد تا این قبیله‌ها بر رقابت میان خود مشغول بوده و علیه خاندان حاکم اجماع نکنند.

چرا بن‌سلمان در صدد تضعیف و تحدید قدرت و کنشگری قبایل است؟

بر اساس برخی گزارش‌ها، قبایل در عربستان از حاشیه‌نشینی رنج می‌برند و در دهه گذشته به بسیاری از افراد قبیله‌ای، مناصب ارشد و یا حتی مناصب دون‌تر در دستگاه اداری یا نظامی داده نمی‌شد.^۲ با قدرت گرفتن بن‌سلمان این روند شدت گرفت؛ چرا که پروژه‌هایی که او برای مدرن‌سازی عربستان تعریف کرده است، با سنت‌های قبیله‌ای و آداب و رسوم سنتی در تضاد بوده است. بن‌سلمان شیوخ و روسای قبایل را به حاشیه رانده و کمک‌های مالی سالانه به آن‌ها را که «الشراهات» نام داشت، متوقف کرد و این، خشم قبایل و شیوخ آن‌ها نسبت به ولیعهد را برانگیخت.

---

¹ <https://agsiw.org/ar/between-tribe-and-country/>

² <https://www.alweeam.com.sa/y2012/175014>

بزرگ‌ترین نگرانی بن‌سلمان از جانب قبایل که باعث شده او به تضعیف هر چه بیشتر آن‌ها همت گمارد، تغییر وفاداری شیوخ قبائل به سوی دیگر شاهزادگان و رقبای اوست. علاوه بر این، برخی از این قبایل سابقه شورش علیه آل‌سعود را داشته‌اند. بنابراین، این احتمال می‌رود که این‌ها در شرایط نابسامانی اقتصادی و اجتماعی، رهبری اعتراضات مردمی را برعهده بگیرند. در جریان کمپین دستگیری‌های گسترده شاهزادگان و شیوخ توسط بن‌سلمان در سال ۲۰۱۷، بزرگان قبائلی از جمله «مطیر»، «عتیبه»، «شمر» و «عنزه» و همچنین «سعود الدویش» از بزرگان قبیله مطیر دستگیر شدند. مقامات سعودی همچنین «فیصل بن حمید»، شیخ قبیله «عتیبه»، یکی از بزرگ‌ترین قبایل در شبه جزیره عربستان را به دلیل توثیت‌هایی که در آن از فعالیت‌های اداره سرگرمی انتقاد می‌کرد، قبل از حذف آنها دستگیر کردند.

همچنین افراد سرشناس قبایل «قحطان»، «حمدان»، «بنی خالد» و «عنزه» همواره از طریق رسانه‌های مختلف حقوق بشری و رسانه‌ای به امید به دست آوردن حقوق «بدون‌ها» در پادشاهی و ابلاغ درخواست‌های آنان، تلاش می‌کنند و این خواسته‌ها همچنان با بی‌توجهی ناعادلانه آل‌سعود مواجه می‌شود. با وجود این بی‌توجهی‌ها و محدودیت‌ها، اقدامات سختگیرانه علیه قبایل در عربستان تنها به دستگیری برخی از شیوخ سرکش محدود نشد، بلکه به قطع کمک‌ها و هدایای همه شیوخ قبایل به بهانه ناتوانی اقتصادی نیز انجامید.

بر اساس بررسی انجام شده توسط مرکز مطالعات آینده ژئوپلیتیک امریکا^۱، سه قبیله اصلی و مهم در عربستان که عبارتند از «مالکی» و «الدواسر» و «الشمری» بیش از هر گروه

---

¹ <https://geopoliticalfutures.com/the-resurgence-of-tribalism-in-saudi-arabia/>

دیگری احساس می‌کنند به حاشیه رانده شده‌اند؛ چرا که دولت با آن‌ها به عنوان شهروند برخورد نمی‌کند. آن‌ها آل‌سعود را به غارت ثروت کشور و کنترل اراضی و نفت آن متهم می‌کنند. این پژوهش نشان می‌دهد تاکید حکومت سعودی بر هویت ملی در راستای اجرای پروژه تحولی ۲۰۳۰ منجر به تضعیف بیشتر قبایل شده، که این خود پتانسیل ایجاد نارضایتی بیشتر و طلب اصلاحات سیاسی داشته و ممکن است بقای حکومت آل‌سعود را به مخاطره بیناندازد. اطلاعات دقیقی درباره تعداد واقعی افرادی که به واسطه سیاست‌های آل‌سعود مجبور به حاشیه‌نشینی شده‌اند، وجود ندارند. اما از آنجایی که تعداد جمعیت ساکن عربستان حدود ۳۷ میلیون اعلام شده است و در عین حال ولیعهد در مصاحبه‌ای در سال ۲۰۲۲ با نشریه آتلانتیک تعداد شهروندان سعودی را تنها ۱۴ میلیون نفر اعلام کرده بود، می‌توان تا حدودی متوجه تعداد بسیار بالای مردم حاشیه‌ای در این کشور شد.

برخی قبایل نیز با شاخه‌های خود در سایر کشورها مانند قطر و کویت ارتباط خانوادگی دارند. پس از بحران سال ۲۰۱۷ در روابط با قطر، سرویس‌های امنیتی سعودی شیخی را که دارای ملیت‌های دیگر بودند تحت تعقیب قرار دادند. برای مثال، آن‌ها کویت را برای تحویل شاهزاده نواف طلال الرشید تحت فشار قرار دادند؛ چرا که او دو رگه سعودی-قطری بوده و یکی از شاهزادگان قبیله «شمّر» و خاندان الرشید می‌باشد^۱ که رقیب تاریخی خاندان سعودی است.

---

¹ <https://mbsmetoo.org/> /تقریر-خاص-هل-یعن-ابن-سلمان-الحرب-علی-۱

در راستای تحولاتی که بن‌سلمان متصدی اجرای آن است، قبایل سعودی حتی محل سکونت خود را نیز در خطر تخریب می‌بینند. بخش‌های زیادی از مناطقی که قبایل را در خود جا داده به بهانه ساخت‌وسازهای توسعه‌گرایانه آسیب دیده و تخریب شده‌اند.

و اما به تصمیم اخیر پادشاهی سعودی در ارتباط با قبایل نیز باید اشاره کرد. وزارت کشور سعودی^۱ به تازگی آیین‌نامه اجرایی مربوط به تغییر نام، اصلاح و یا حذف نام مستعار، نام پدر و نام قبیله در شناسنامه شهروندان را به سازمان ثبت احوال این کشور ابلاغ کرد. بر اساس اصلاحات جدید، شهروندان می‌توانند اسم خود را تغییر دهند و شهرت و اسم قبیله و شاخه خود را نیز حذف کنند. سازمان ثبت احوال سعودی هدف از اصلاح مقررات مربوط به تغییر نام در این کشور را همگام‌شدن با تحولات بزرگ در این پادشاهی عنوان کرده است. بر اساس این ابلاغیه، تغییر و حذف در اسامی نباید نام شهروند را از سلسله چهارگانه‌ای که در اوراق شناسایی ثبت می‌شود، کوتاه‌تر کند.

هر چند در این قانون اشاره‌ای به وضعیت قبیله افراد نشده است، اما با توجه به تاکید بر تحولات بزرگ در عربستان، می‌توان این ابلاغیه را از این منظر تحلیل نمود که شهروندان می‌توانند نام قبیله خود را نیز تغییر داده و یا آن را حذف کنند. در واقع به نظر می‌رسد مسیر پیش‌روی شهروندان سعودی، به سمت ملی‌گرایی بیشتر و کاهش روزافزون اهمیت نسب قبیله‌ای گرایش دارد.

---

¹ <https://www.okaz.com.sa/news/local/2163444>

چه عواملی در زنده ماندن قبایل موثر بوده‌اند؟ روندهای اجتماعی دولت-ملت‌سازی مدرن در عربستان چگونه در تقابل با سنت‌ها و اعراف قبیله‌ای قرار گرفته است؟

حکومت سعودی در طول سالیان دراز، مایل به نقش‌آفرینی جدی قبایل نبوده است. اما در پی وقوع حوادث و پیش‌آمدن شرایط ویژه، قبایل گاهی از حضيض انفعال خارج شده و به عرصه بازگشته‌اند. از این منظر، جنبش اصلاحات مربوط به «الصحوه» که در اوایل دهه ۱۹۹۰ از حکام سعودی شکست خورد، منجر به احیای جنبش قبیله‌ای شد و قبایل از سال ۲۰۰۵ خواستار ایفای نقش در جامعه و فضای سیاسی کشور بوده‌اند؛ و گسترش ابزارهای ارتباط جمعی این اجازه را به آن‌ها داد که نگرانی‌های خود را با یکدیگر به اشتراک گذاشته و انجمن‌ها و گروه‌های مجازی برای تبادل ایده ایجاد کنند.

هر چند قبیله اقتدار و جایگاه پیشین خود را در جوامع خاورمیانه و به‌ویژه عربستان از دست داده است، اما همچنان ارکان و عوامل بقای خود را حفظ کرده و نظام ارزشی باقی مانده آن می‌تواند در بزنگاه‌های مهم سیاسی، فعال شده و نقشی جدید برای خود تعریف کند. به طور کلی چند دلیل را می‌توان برای احیای مجدد نقش قبیله‌ای بیان کرد:

یکی از دلایل مهم، عدم جایگزینی کامل هویت و تعلق ملی به جای هویت قبیله‌ای و عشایری بوده است. در واقع ماهیت دولت سعودی با گسترش نظامی شکل گرفت؛ و جامعه‌ای پاره‌پاره و منقسم مانع از ایجاد یک هویت یکپارچه ملی در سرتاسر این سرزمین شده است. دولت عربستان نتوانست ریشه‌های بنیادین فرهنگ قبیله‌ای را از بین ببرد و فقط تلاش کرد تا با هدایت قبایل در چارچوب مطلوب خود، بتواند از آن‌ها در جهت منافع خود استفاده کند. البته نسل جدید رهبران سعودی و طرح چشم‌انداز ۲۰۳۰ بن‌سلمان

تاکید و اهمیت بیشتری برای هویت ملی قائل بوده است؛ و به نظر می‌رسد در این راستا با سرعت بیشتری توانسته شهروندی به معنای مدرن را در جامعه حاکم کند.

در میان عوامل احیاکننده هویت قبیله‌ای، باید به روند نوسازی نیز اشاره کرد؛ که البته شمشیری دو لبه به شمار می‌آید. از سویی گفته می‌شود مدرنیزاسیون به ویژه در سال‌های اخیر به ضعف قبایل دامن زده است. اما از سوی دیگر باید توجه داشت همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، گسترش ابزارهای ارتباط جمعی نوین محملی برای تبادل نظر و اجماع قبایل بوده است. علاوه بر این، روند نامتوازن مدرنیزاسیون منجر به خدشه‌دار شدن ارزش‌های سنتی شد؛ که واکنشی معکوس در میان قبایل به همراه داشت؛ به عبارتی این مسئله منجر به پافشاری بیشتر قبایل بر سنت‌های دیرین خود و لجاجت‌ورزی برای حفظ آن‌ها شد. این نوسازی‌های نامتعادل و ناپایدار موجب گستردگی فساد اجتماعی در جامعه نیز شده است؛ که طبعاً حاشیه‌نشینان بیش از جامعه شهری در معرض آسیب آن قرار داشته و دارند. مصرف مواد مخدر و سرقت‌های مسلحانه در مناطق بادیه‌نشین در مقیاس وسیعی گزارش شده است؛ تا جایی که محله النسیم در ریاض به «شیکاگو ریاض» معروف شده است.

افكارسنجی

دیدگاه قطری‌ها درباره برابری جنسیتی

موسسه ایپسوس^۱ در فروردین ماه (آوریل ۲۰۲۴) نتایج یک پیمایش در باب برابری جنسیتی و نگاه مردم قطر به این مقوله را منتشر کرد. مهم‌ترین سوال این افکارسنجی این بوده است: مردان مزیت‌های بیشتری در جامعه دارند یا زنان؟ به طور میانگین، ۴۱ درصد پاسخ‌دهندگان مردان را دارای مزیت بیشتری نسبت به زنان در جامعه دانسته‌اند و ۱۷ درصد نیز زنان را. ۴۲ درصد هم تفاوتی بین این دو قائل نبوده‌اند. این در حالی است که پاسخ‌ها به تفکیک جنسیت، نمایی متفاوت از ادراک جامعه قطر نسبت به این مقوله نشان می‌دهد. در میان زنان، ۵۳٪ مردان را دارای مزایای بیشتری قلمداد می‌کنند؛ در حالی که این درصد در میان مردان ۳۸ بوده است. زنان تنها ۸ درصد خود را در وضعیت بهتری نسبت به مردان می‌بینند؛ در حالی که ۲۰ درصد مردان، زنان را دارای مزیت نسبت به

¹ <https://www.ipsos.com/en-qa/spotlightqatar-views-gender-equality>

جنس مذکر می‌دانند. نکته جالب توجه دیگر این است که افراد با درآمد بالاتر (۴۸٪) بیش از افراد با درآمد پایین‌تر (۲۶٪) مرد بودن را دارای مزیت بیشتری می‌دانند.

مسئله دیگر مطروحه در این پیمایش، چالش اصلی زنان در جامعه قطر است. ۲۷ درصد از پاسخ‌دهندگان، ایجاد توازن میان نقش زنان در خانواده و نقش فردی‌شان برای پیشرفت زندگی شخصی را مهم‌ترین چالش خود می‌دانند. با این حال، ۷۷ درصد جامعه آماری این پیمایش، مهم‌ترین نقش زنان در جامعه را فراتر از صرفاً خانه‌دار بودن می‌دانند. از سویی نزدیک به نیمی از افراد (۵۳ درصد) مردان را تامین‌کننده مالی اصلی خانواده می‌دانند. این موضوع نشان می‌دهد جامعه قطر از هنجارهای سنتی و قدیمی فاصله گرفته و نقش‌های بیشتری برای زنان در جامعه قائل است. اینکه تنها نیمی از جامعه مردان را مسئول مخارج خانواده می‌دانند نیز موید دیگری بر این ادعاست.

۴۰ درصد از پاسخ‌دهندگان معتقدند دستیابی به برابری میان مرد و زن باید یکی از اولویت‌های بسیار مهم امروز ما باشد؛ ۵۱ درصد از زنان و ۳۷ درصد از مردان این‌گونه می‌اندیشند. از سویی تنها ۳۶ درصد بر این باورند که برابری بین زن و مرد در طول زندگی آن‌ها محقق خواهد شد.

در باب مولفه‌های ضروری برای دستیابی به برابری مرد و زن، موارد متعددی ذکر شده است؛ که بیشترین آن با ۳۳ درصد نظر پاسخ‌دهندگان، مربوط به آموزش دانش‌آموزان در مدارس درباره اهمیت برابری جنسیتی است. در مراتب دیگر راهکارهایی از جمله قوانین سخت‌تر برای جلوگیری از خشونت علیه زنان، مسئولیت‌پذیری بیشتر مردان در خانه و دسترسی بهتر دختران به آموزش (هر یک ۲۵ درصد) قرار دارند. در ادامه به موانع ترویج

برابری جنسیتی پرداخته شده است. ۲۵ درصد افراد شرکت کننده در نظرسنجی، از جمله موانع گسترش ایده برابری را عدم مشاهده مثال و مصداقی از نابرابری عنوان کرده‌اند. یکی از مهم‌ترین این محدودیت‌ها این است که ۱۹ درصد افراد فکر می‌کنند هیچ کاری نیست که بتوانند برای تغییر این وضعیت انجام دهند. ۱۶ درصد نیز نمی‌دانند چگونه باید درباره این موضوع سخن بگویند. و در نهایت، ۷۱ درصد در مجموع معتقدند برابری جنسیتی نتایج مثبتی در جامعه به همراه خواهد داشت (مردان: ۶۷ درصد و زنان: ۸۳ درصد).

نتایج این نظرسنجی در مجموع نشان می‌دهد جامعه قطر در حال گذار از هنجارهای سنتی به ارزش‌های زندگی مدرن است؛ که در آن زنان نقش‌های فعال‌تری در جامعه و به عنوان یک شهروند مدنی ایفا می‌کنند. بدیهی است که این دوران گذار برای جامعه قطری همراه با چالش‌هایی بوده و مسائلی را به وجود آورد. در این وضعیت مهم‌ترین مسئله، دستیابی به الگویی متوازن است که نه به شکلی افراط‌گونه موجب تزلزل خانواده شود و نه مانع از کنشگری زنان در جامعه در عصر ارتباطات و تنوع نقش‌ها باشد.

آیا پیشرفت در کویت، قطر و عربستان موجب گسترش لیبرالیسم سکولار در آن‌ها شده است؟

وبسایت ¹GDDWorld بر اساس شواهد به دست آمده از عرب بارومتر (Arab Barometer) در پی سنجیدن رابطه میان توسعه اقتصادی و فرهنگ سکولاریزه شده در جوامع سعودی، قطری و کویتی برآمده است.

---

¹ https://www.ggd.world/p/has-prosperity-fuelled-secular-liberalism?utm_source=share&utm_medium=android&r=36zgrl&triedRedirect=true

در کشور کویت که GDP آن بیش از ۴۰ میلیون دلار می‌باشد، ۷۳ درصد معتقدند وضعیت اقتصادی خوب است. ۶۵ درصد می‌گویند شرایط زندگی بهتری نسبت به والدین خود دارند و ۵۰ درصد نیز نسبت به آینده فرزندان خود خوش‌بین‌تر هستند. در مجموع وضعیت اقتصادی کویت رضایت‌بخش دیده می‌شود. کویت یکی از کشورهای نسبتاً دموکراتیک دیده می‌شود که تا پیش از انحلال پارلمان، یک مجلس انتخابی و یک نهاد دموکراتیک را به نمایش می‌گذاشت. ۸۰ درصد کویته‌ها معتقدند رسانه‌ها و خبرگزاری‌ها نسبتاً آزاداند و می‌توانند عقاید خود را بیان کنند.

بر اساس داده‌های بارومتر عربی، ۵۱ درصد مردم کویت معتقدند قوانین این کشور باید کاملاً و یا عمدتاً بر اساس قوانین شریعت باشد. نکته جالب اینجاست که وقتی از مردم راجع به معنای دقیق شریعت و منظور آن‌ها از این کلمه، این پرسش را مطرح کردند که آیا منظور از حکومتی بر مبنای شریعت این است که ایفای نقش اجتماعی زنان در فضای عمومی را محدود کند، بیش از یک‌چهارم پاسخ‌دهندگان در منطقه منا (MENA) پاسخ مثبت داده‌اند.

در پاسخ به سوال راجع به الگوی مورد پیروی، ۳۲ درصد از کویتی‌ها به شخصیت‌های دینی اشاره کردند. گزینه‌های دیگر به عنوان الگو شامل شخصیت‌های ورزشی، سیاسی، هنری، نظامی و بشردوستانه بوده که هر یک درصد کمی را به خود اختصاص داده‌اند.

۶۵ درصد آن‌ها مردان را گزینه بهتری برای رهبری سیاسی دانسته‌اند. همچنین ۶۰ درصد نیز معتقدند مسئولیت اولیه تامین مالی و مدیریت دخل و خرج خانه باید با مردان باشد. ۶۳ درصد هم بر این باورند که حرف آخر را باید مرد در خانه بزند. در کویت، ۴۷ درصد ترجیح می‌دهند که فضای کار زن و مرد از هم جدا بوده و ۵۲ درصد مخالف تفکیک فضای کار هستند. در ارتباط با اجازه دادن به زنان برای به تنهایی سفر کردن، ۴۴ درصد موافق و ۵۶ درصد مخالف بوده‌اند.

مسئله دیگر راجع به مردم کویت، نگاه آن‌ها به‌ویژه جوانان نسبت به قتل‌های ناموسی است. ماده ۱۵۳ قانون کیفری کویت بیان می‌کند که مردی که همسر یا یکی از اقوام نزدیک خود را پس از دیدن وی (به عبارتی گرفتن میچ او) در «عملی ناخوشایند به همراه یک مرد» به قتل برساند، تنها به ارتکاب یک جرم کوچک محکوم شده و با سه سال حبس مجازات می‌شود. ۴۹ درصد مردان معتقدند استفاده از خشونت در برابر زنی که خیانت کرده است، توجیه‌پذیر است. ۳۳ درصد نیز می‌گویند این‌گونه خشونت‌ها باید در قانون نیز مجاز شناخته شود. جالب این است که برخورد خشونت‌آمیز در مسائل حیثیتی و ناموسی این چنینی در میان مردان جوان، موافق و حامی بیشتری نسبت به میان سال‌های بازه ۴۰ تا ۵۰ سال دارد.

راجع به قطر؛ نتیجه یک نظرسنجی تلفنی نشان می‌دهد ۸۲ درصد زنان این کشور با این گزاره که زنان قطری باید اجازه کار در خارج از منزل را داشته باشند، شدیداً موافقت. این در حالی است که زنان مسن‌تر در پاسخ به این سوال محافظه‌کارتر بوده‌اند. اما پاسخ مردان به سوال فوق کاملاً متفاوت بوده و شدیدترین مخالفت را نسبت به آن گزاره نشان دادند.

این گزارش در بخش دیگری به وضعیت زنان در جامعه عربستان پرداخته است. از جمله مسائل مورد بحث، اجازه دادن به بانوان برای رانندگی بوده که طبق پیمایش انجام شده، دو سال پس از الغای قانون ممنوعیت رانندگی زنان، تنها دو درصد از آن‌ها صرفاً گواهینامه گرفتند. جهت بررسی بیشتر، پژوهشگران این نظرسنجی، اقدام به اجرای نقشه‌ای کردند و آموزش رایگان رانندگی را به زنان ارائه دادند. ۵۴ درصد افراد گروه مورد بررسی، موفق به اخذ گواهینامه رانندگی شدند، در حالی که در گروه کنترل تنها ۱۰ درصد گواهینامه گرفتند. با اینکه رانندگی کردن به زنان مجرد اجازه استقلال بیشتر در کار، تحصیل و سفر می‌دهد است، اما زنان متأهل تمایل کمتری به استفاده از این ظرفیت نشان دادند. بر اساس این گزارش، غیرت و آبروی مردانه همچنان در گرو انزوای زنان در جامعه عربستان بوده و بسیاری هنوز نگران آن هستند که «مردم چه می‌گویند؟» (کلام الناس).

به عقیده پژوهشگر مولف این گزارش، ماحصل بررسی‌های مذکور نشان می‌دهد با وجود پیشرفت‌های اقتصادی و توسعه فناوری در کشورهای مورد بحث، در سبک زندگی و عقایدشان همچنان پابندی‌های مذهبی و سنتی پررنگ است و ثروتمند شدن تلازمی با زیست سکولار ندارد.

نگاه شهروندان سعودی و کویتی به سلامت روان

دو نظرسنجی جدید موسسه Ipsos که در ۱۶ خردادماه (۵ ژوئن ۲۰۲۴) منتشر شد، به طور جداگانه به موضوع اهمیت و اولویت سلامت روان در میان مردم عربستان^۱ و کویت^۲ و نگاه آن‌ها به این مقوله پرداخته است. نتایج این نظرسنجی نشان می‌دهد که به طور میانگین تنها ۱۴ درصد مردم در عربستان، سلامت جسمی و ذهنی را مهم‌ترین اولویت زندگی می‌دانند؛ این رقم در کویت ۱۷ درصد بوده است. در موضوع میزان فکر کردن به سلامت جسمی، در مجموع ۳۵ درصد از پاسخ‌دهندگان سعودی و ۳۳ درصد از کویتی‌ها غالباً به آن می‌اندیشند. از این مقایسه می‌توان این طور برداشت کرد که مردم عربستان نسبت به کویتی‌ها، توجه بیشتری به سلامت جسمانی خود دارند؛ هرچند این برداشت را نیز می‌توان داشت که دغدغه و نگرانی بیشتر راجع به سلامتی، موجب اندیشیدن و توجه بیشتر به آن در میان سعودی‌ها شده است.

شاخص بعدی که در این پیمایش مورد بررسی قرار گرفته است، ادراک مردم نسبت به اهمیت سلامت جسمی و روانی است. ۶۴ درصد از پاسخ‌دهندگان در عربستان و ۶۱ درصد در کویت معتقدند اهمیت سلامت جسمی و فیزیکی باهم برابر است، در حالی که ۲۴ درصد از پاسخ‌دهندگان عربستانی و ۱۹ درصد از کویتی‌ها سلامتی روان را مهم‌تر از سلامت جسم می‌دانند. ۱۲ درصد سعودی‌ها و ۱۶ درصد کویتی‌ها نیز برعکس گروه قبل، سلامت جسمی را در اولویت قرار می‌دهند.

¹ <https://www.ipsos.com/en-sa/spotlightksa-views-mental-health>

² <https://www.ipsos.com/en-kw/spotlightkuwait-views-mental-health>

در بخش دیگری از این نظرسنجی، به ادراک افراد از وضعیت سلامت روان و سطح استرس پرداخته شده است. در میان پیشمایش‌شدگان سعودی، ۵۱ درصد اغلب احساس اضطراب و فشار روانی دارند. ۳۵ درصد به ندرت دچار فشار اضطراب می‌شوند؛ در حالی که ۹ درصد آنان دائماً درگیر اضطراب و فشار هستند؛ و ۴ درصد نیز گفته‌اند هرگز مضطرب نمی‌شوند. بالاترین احساس اضطراب دائمی در میان افراد با درآمد پایین مشاهده شده است. به طور میانگین، ۷۷ درصد از افراد در پادشاهی سعودی وضعیت سلامت روانی خود را خوب و ۴ درصد آن را ضعیف و بد توصیف کرده‌اند. در میان گروه‌های سنی مختلف، ۴۴-۳۵ ساله‌ها بیشترین ادراک مثبت از وضعیت سلامت خود (۸۱ درصد) داشته‌اند. ۲۵-۳۴ ساله‌ها نیز با ۸۰ درصد در رتبه بعدی هستند.

هرچند اطلاعات منتشر شده از پیمایش کویت به اندازه نمونه عربستانی آن کامل نیست و تقریباً نیمی از فاکتورها در آن سنجیده نشده است؛ اما با توجه به اطلاعات موجود و نگاهی به آمار و ارقام می‌توان به این جمع‌بندی رسید که شهروندان سعودی در مقایسه با هم‌تایان کویتی خود توجه بیشتری به موضوع سلامت اعم از جسمی و روانی داشته و رضایت بیشتری نیز از وضعیت خود نسبت به کویتی‌ها دارند.

کشورهای خلیج فارس در میان کمترین سرانه مطالعه در جهان

مجله ¹CEOWorld در گزارشی در ۱۴ خردادماه (۳ ژوئن ۲۰۲۴) رتبه‌بندی ۱۰۲ کشور بر اساس میزان مطالعه در سال ۲۰۲۴ را منتشر کرد. در این فهرست، ایالات متحده

---

¹ <https://ceoworld.biz/2024/06/03/ranked-countries-that-reads-the-most-books-2024/>

امریکا با میانگین مطالعه ۱۷ کتاب در سال معادل ۳۵۷ دقیقه در رتبه اول قرار دارد. جمهوری اسلامی ایران با ۶.۳ کتاب و ۱۴۹ ساعت مطالعه در سال در رتبه ۲۲ قرار دارد. نکته جالب توجه این است که در میان کشورهای خلیج فارس، بحرین با میانگین ۳.۴ کتاب و ۷۷ دقیقه مطالعه در سال، بهترین جایگاه را در این فهرست با رتبه ۸۲ داراست؛ پس از بحرین، عمان در رتبه ۸۹ با حدود ۳ کتاب در سال و ۶۹ دقیقه مطالعه قرار گرفته است. پس از عمان، کویت جایگاه ۹۰ را در اختیار دارد و قطر نیز در رتبه ۹۳ دیده می‌شود. امارات متحده عربی و عربستان نیز به ترتیب در جایگاه‌های ۹۸ و ۹۹ در میان ۱۰۲ کشور هستند.

رتبه	نام کشور	میانگین تعداد کتاب در سال	میانگین دقائق مطالعه کتاب
۸۲	بحرین	۳.۴۴	۷۷
۸۹	عمان	۳.۱۳	۶۹
۹۰	کویت	۳.۰۸	۶۹
۹۳	قطر	۲.۹۳	۶۷
۹۸	امارات	۲.۷۱	۶۰
۹۹	عربستان	۲.۶۹	۶۰

روندهای کلان منطقه‌ای

چرخش در رویکرد سعودی نسبت به شیعیان؛ تغییری استراتژیک، ایدئولوژیک یا تاکتیکی؟

حکومت سعودی با اندیشه وهابی که از ابتدای شکل‌گیری این حکومت به عنوان یکی از ارکان اصلی آن به شمار می‌آمد، همواره در تقابل با گفتمان شیعی قرار داشته، و در برهه‌هایی از تاریخ نیز این تقابل، به نزاع‌های خونین انجامیده است. سخت‌گیری آل سعود نسبت به شیعیان دارای شدت و ضعف‌هایی در طول زمان بوده است، اما از زمان روی کار آمدن بن سلمان و تلاش برای تلمیح چهره عربستان به عنوان دولتی میانه‌رو، باز و پذیرای تفاوت‌ها، این سخت‌گیری‌ها دچار تفاوت‌هایی شد.

از سویی این سخت‌گیری‌ها افزایش یافت. برای مثال در سال‌های ولیعهدی بن سلمان، بر خلاف وعده‌های او مبنی بر کاهش آمار اعدام، تعداد افراد اعدام شده افزایشی چشم‌گیر داشته و تعداد زیادی از این افراد، از شیعیان بوده‌اند. در اعدام دسته‌جمعی مارس ۲۰۲۲، به زندگی ۸۱ زندانی پایان داده شد که از این تعداد، ۴۰ نفر از جوانان شیعه بودند. بسیاری از اعدام‌شده‌ها و یا محکومان به اعدام نیز اتهام جرائم غیرخوشونت‌آمیز داشته‌اند.

مسئله دیگری که در سال‌های اخیر در عربستان رخ داده و شایان توجه است، تخریب برخی مناطق شهری و روستایی (که البته منحصر به مناطق شیعه‌نشین نیست) بوده است. در این سال‌ها گزارش‌های مختلفی مبنی بر تخریب محل سکونت قبایل و روستاییان برای اجرای پروژه‌های چشم‌انداز ۲۰۳۰ منتشر شده است. علاوه بر این، در سال گذشته اخبار زیادی مبنی بر تخریب بافت سنتی و تاریخی شهر قطیف از جمله مساجد این شهر به گوش می‌رسید. هر چند این تخریب‌ها با نام توسعه شهری انجام شده است، اما فعالان شیعی معتقدند این کار بهانه‌ای برای از بین بردن نمادهای شیعیان در شهرهای شرقی عربستان بوده است. لازم به ذکر است بیان این نکات از این رو که نشان می‌دهد در حقیقت عمل، چه سیاست‌هایی در قبال شیعیان دنبال می‌شود، حائز توجه است.

و اما از سویی دیگر در این دوره شاهد تحولاتی نیز در تعامل مقامات سعودی با شیعیان هستیم. به نظر می‌رسد آل‌سعود در راستای شعارهای متمدانه و تکثرگرایانه فرهنگی، در صدد است تا در سطح روابط و کنش‌های رسمی، با شیعیان مراودات و ارتباطاتی برقرار کرده و به ایشان در حیطه‌ای که خود محدودی آن را تعریف می‌کند، آزادی عمل نمادینی اعطا نماید.

در اقدامی بی‌سابقه، عبدالعزیز الشمری، سفیر پادشاهی سعودی در کشور عراق در ماه می ۲۰۲۴ به استان کربلا سفر کرده و به حرم اباعبدالله (علیه السلام) نیز رفته بود. این سفر که اولین سفر سفیر سعودی به کربلا بوده است، با دیدار با شماری از شخصیت‌های سرشناس نیز همراه شد. پس از کربلا، سفیر عربستان راهی شهر نجف شده و ضمن زیارت مرقد امیرالمؤمنین علیه السلام، با دو تن از مراجع ارشد حوزه علمیه از جمله «شیخ اسحاق الفیاض» و «شیخ بشیر نجفی» هر کدام به طور جداگانه دیدار و گفت‌وگو کرده است. از

دیگر اقدامات سفیر سعودی در نجف، شرکت در مراسمی برای برقراری نخستین پرواز تجاری میان فرودگاه دمام و نجف در فرودگاه این شهر بود.

رئیس مرکز مطالعات بغداد درباره این سفر گفت: سیاست سعودی از زمان ولیعهدی محمد بن سلمان تغییر کرده و زیارت سفیر سعودی از عتبات مقدس شیعیان در عراق و دیدار با علمای شیعه نشانه رفع تیرگی روابط میان دو کشور ناشی از اختلاف سابق میان روحانیون وهابی و شیعه است. وی افزود که این زیارت و دیدار باعث کاهش فشار بر سعودی درخصوص برخورد با اقلیت شیعه در این کشور در گذشته نیز می‌شود.

در همین راستا و در موردی مشابه، ترکی الشلهوب¹ نیز با ارائه تصویری از شیخ سامی المسعودی که در حال خروج از خانه کعبه است، نوشت: رهبر حشدالشعبی در حالی پذیرفته شده و به داخل کعبه راه داده شده است که بسیاری از مسلمانان به دلیل امتناع از پیروی از بن‌سلمان، از ادای حج منع می‌شوند.

عربستان در سال‌های اخیر در پی جذب بیشتر عراق به سمت کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و ایجاد فاصله میان این کشور با ایران بوده است. در این راستا عربستان در سال گذشته پروژه انتقال برق به عراق را کلید زده و برقراری پرواز تجاری میان منطقه شیعه‌نشین دمام و نجف نیز ادامه این رویکرد است.

از طرفی دیگر عربستان که بیش از هر زمان دیگری به سرمایه‌گذاری خارجی جهت تکمیل طرح‌های سند ۲۰۳۰ نیاز دارد، در پی کاهش فشارهای بین‌المللی در موضوعات حقوق بشری و تثبیت چهره خود به عنوان دولتی میانه‌رو می‌باشد. مسئله دیگری که عربستان را در موضوع شیعیان و به طور خاص شیعیان عراق به سوی الگوی متفاوتی سوق

---

¹ <https://x.com/TurkiShalhoub/status/1800479338342531083>

می‌دهد، تلاش برای برقراری روابط میان علمای نجف و علمای شیعه سعودی (و صد البته مورد قبول خاندان حاکم) است؛ تا بتواند نفوذی در میان عالمان شیعه ایجاد کرده و به شکلی نرم، از تاثیر و نفوذ ایران در حوزه علمیه نجف بکاهد. از مهم‌ترین افرادی که می‌تواند این پروژه سعودی را پیش ببرد، شیخ «منیر خباز» از علمای شیعه ساکن قطیف است که هم در حوزه علمیه نجف و هم قم تحصیل کرده و ارتباط خوبی هم با آل‌سعود دارد.

در مجموع باید توجه داشت که حکومت سعودی که علمای شاخص و صاحب نفوذی مانند سلمان العوده را دستگیر، و یا فعالیت‌های آنان را تا حد زیادی محدود کرده است، به طور قطع جای آن‌ها را با علمای شیعه پر نخواهد کرد. فلذا رویکردهای جدید ذکر شده که از سوی آل‌سعود اتخاذ شده‌اند را باید در راستای تثبیت قدرت بن‌سلمان تفسیر و فهم کرد و آگاهانه کنش‌ها و رفتار حکومت سعودی با شیعیان را مورد بررسی قرار داد. اما به هر صورت، این راهبرد تعامل چارچوب‌مند آل‌سعود با شیعیان فرصتی برای ارتباط فرهنگی بیشتر با شیعیان سعودی است و نباید از این ظرفیت غافل شد. بر همین اساس، رویکرد فعلی دولت سعودی نه نتیجه چرخشی در ایدئولوژی و نه راهبردهای کلان نسبت به شیعیان است. این تغییرات را بیشتر می‌توان در ساحت عملگرایانه و تکنیکی مورد بحث قرار داد. لازم به توجه است که تعاملات در همین سطح نیز فرصت‌های بالقوه بسیاری برای ارتباط با شیعیان عربستان و یا به صورت سه‌گانه ایرانی-سعودی-عراقی دارا می‌باشد.

بحرین و عادی‌سازی روابط با ایران؛ چشم‌انداز وضعیت شیعیان

بحرین کشوری با حدود ۸۰ درصد جمعیت شیعه، از مهم‌ترین پتانسیل‌های شیعی در منطقه خلیج فارس به شمار می‌آید. متعاقب حمله به سفارت و کنسولگری عربستان در تهران و

مشهد در سال ۱۳۹۴ و قطع روابط ریاض-تهران، این کشور نیز روابط خود را با ایران قطع کرد و خواستار خروج دیپلمات‌های ایرانی از منامه ظرف ۴۸ ساعت شد. پس از توافق ایران و عربستان در مارس ۲۰۲۳ و بازگشایی سفارت‌های دو کشور، گمانه‌زنی‌هایی از برقراری روابط دوباره ایران و بحرین نیز مطرح شد. سوال اصلی این است که این کشور چرا در شرایط کنونی خواستار بازگشت روابطش با جمهوری اسلامی ایران شده و در

صورت وقوع این توافق، وضعیت شیعیان این کشور که تحت کنترل شدید آل‌خلیفه قرار دارند، چگونه خواهد شد؟ آیا مصالحه دو کشور شیعه‌نشین دو سوی خلیج فارس، می‌تواند تاثیر قابل توجهی بر کنشگری احزاب و فعالان شیعی در این کشور بگذارد؟ برای بررسی وضعیت فعلی و چشم‌انداز آینده این کشور، به گفت‌وگو با جناب دکتر عبدالرئوف شایب، فعال شیعی بحرینی و دبیرکل جنبش خلاص بحرین نشستیم.

در چند روز گذشته، حمد بن عیسی آل‌خلیفه، پادشاه بحرین در دیدار با ولادیمیر پوتین، بر تلاش و تمایل به عادی‌سازی روابط کشورش با ایران تاکید، و خاطر نشان کرده بود که مشکلاتی که قبلاً با ایران داشته‌اند اکنون برطرف شده و هیچ دلیلی برای به تأخیر انداختن این روابط وجود ندارد. به فاصله کمی از این دیدار، پادشاه بحرین در سفر به چین و دیدار با شی جین‌پینگ مجدداً بر اصل حسن همجواری تاکید کرده و خواهان برقراری روابط

با ایران شد. این سخنان نیز نوعی استمداد از چین برای میانجیگری میان دو کشور به شمار می‌آید، به ویژه که چین سابقه چنین کنشگری‌ای را در کارنامه خود دارد.

در فروردین‌ماه سال جاری (۱۴۰۳)، حکومت بحرین اقدام به آزادی حدود ۱۵۰۰ نفر از زندانیان سیاسی در چارچوب «بزرگ‌ترین عفو سال‌های اخیر» کرد. این اقدام پس از فشارهای نهادهای حقوق بشری نسبت به تعداد بالای زندانیان، اسارت افراد زیادی بدون محاکمه و اثبات گناهکاری و هم‌چنین وضعیت وخیم داخل زندان‌ها صورت گرفت. هرچند در میان آزادشدگان، شخصیت‌های برجسته مطالبه‌گری مانند شیخ علی سلمان و عبدالوهاب حسین حضور ندارند. علاوه بر این، شنیده‌ها حاکی از این است که آل‌خلیفه در فکر آزادی گروهی جمعی دیگر از زندانیان به مناسبت عید مبارک قربان است. به عقیده دکتر شایب، هر چند حکومت پادشاهی بحرین در صدد است تا قدرت و تفوق خود بر همه امور را ثابت کرده و نشان دهد دستگیری‌ها و آزادی‌ها تنها با اراده حاکمیت و بدون تاثیر از فشارهای بیرونی است، اما آزادی تعداد بالای زندانیان در ماه‌های گذشته حتما متاثر از تمایل حکومت آل‌خلیفه برای توافق با ایران است. او در ادامه افزود: اگر موج جدید آزادی زندانیان رخ دهد، تنها در صورتی که شامل بزرگان شیعه و رهبران اصلاح‌گر باشد، ارزشمند است. اگر فردی مانند شیخ علی سلمان از بند رها شود، مانند نخ تسییحی می‌تواند فعالان و کنشگران اصلاح‌طلب شیعی را دور خود جمع کند.

آنچه که پادشاهی بحرین را اکنون به سمت برقراری مجدد روابط با ایران سوق داده، این است که پس از توافق عربستان با ایران، تنها کشوری که در منطقه روابط دیپلماتیک با جمهوری اسلامی ندارد، بحرین است و این مسئله به نوعی، این پادشاهی کوچک خلیج فارسی را در انزوا و تنهایی قرار می‌دهد. از سوی دیگر، با توجه به تنش‌های منطقه و حمله مستقیم ایران به اسرائیل، بحرین که در سال ۲۰۲۰ روابط دیپلماتیک خود را به

صورت رسمی و علنی با رژیم صهیونیستی آغاز کرده، به عنوان دشمن ایران به شمار می‌آید و به عبارتی از جانب ایران و محور مقاومت احساس خطر حیاتی می‌کند. از این رو، آل‌خلیفه در صدد است تا از صف دشمنان آشکار ایران خارج شود. هرچند بسیار بعید به نظر می‌رسد که روابط بحرین با ایران تأثیری بر روابط این کشور با اسرائیل بگذارد و آن را کم‌رنگ و یا تضعیف کند. علاوه بر تنش‌زدایی با ایران که آورده‌های امنیتی و ثبات‌زایی برای بحرین و کل منطقه دارد، این پادشاهی چشم‌امیدی به برقراری روابط اقتصادی و تجاری با جمهوری اسلامی ایران دارد.

در سطح داخلی، نگاه‌های متفاوتی نسبت به توافق با ایران وجود دارد. در حالی که شیعیان مشتاق اصلاح روابط تهران-منامه هستند، بدیهی است که عده‌ای در بدنه حاکمیت و در میان مردم سنی‌مذهب این کشور، مخالف برقراری این روابط دیپلماتیک‌اند. هر چند به مرور زمان، از تعداد مخالفان‌های نخبگان سیاسی با برقراری این روابط — مانند آنچه در عربستان پیش از توافق با ایران رخ داد — کاسته می‌شود. از سویی پادشاه بحرین برای اقلیت عمومی مخالفان خود دست به اقداماتی زده است؛ از جمله این اقدامات، استفاده از ظرفیت علمای مورد اقبال مردم مانند شیخ عثمان الخمیس است.¹ الخمیس که از وعاظ شناخته‌شده کویت است و محبوبیت بسیاری میان سنی‌مذهبان در کشورهای خلیج فارس دارد، در روزهای اخیر به بحرین سفر کرده و با استقبال گرم مردم این کشور روبه‌رو شده است. برخی علت سفر او به بحرین در مقطع کنونی را تأثیر بر افکار عمومی و توجیه تصمیم حکومت برای برقراری روابط دیپلماتیک با ایران می‌دانند. عثمان الخمیس فردی مناسب برای این امر به نظر می‌رسد، چرا که چند روز پیش در ویدیوی کوتاهی، او بر اطاعت از حاکم و ولی امر مسلمین تأکید کرده و اطاعت‌پذیری را از اهم توصیه‌های پیامبر اسلام

¹ <https://x.com/YusufAlJamri/status/1798371639136309456>

صلوات الله عليه معرفی می‌نماید. الخمیس تا پیش از این به عنوان واعظ و روحانی سلفی مستقل از حکومت‌ها به شمار می‌آمد، اما موضع اخیر وی نشان می‌دهد که او مسیری متمایل به سلفی‌های مدخلی اتخاذ کرده و در همان مسیر یعنی توجیه تصمیمات پادشاه/سلطان سخن می‌گوید.

طرف دیگر این توافق البته جمهوری اسلامی ایران است که واکنش آن به این تمایل بحرین نیازمند بررسی است. به عقیده دکتر شایب، ایران ظاهراً منفعت چندانی - علی‌الخصوص در جنبه اقتصادی - از عادی‌سازی روابطش با بحرین کسب نخواهد کرد و شاید به همین دلیل است که جمهوری اسلامی موضعی در این زمینه نگرفته و هنوز تمایل و علاقه‌ای از خود بروز نداده است. اما همین موقعیت می‌تواند فرصتی برای ایران جهت کسب امتیاز از بحرین و حتی عربستان باشد. از جمله مهم‌ترین پیش‌شرط‌های ایران برای برقراری روابط می‌تواند ناظر به وضعیت شیعیان، اعم از زندانیان، و آزادی عمل بیشتر آنان برای سفر به حرم‌های شریفه اهل بیت علیهم‌السلام در ایران و عراق باشد.

از سویی باید به این نکته توجه داشت که ایران یکی از مهم‌ترین پناهگاه‌های معارضان شیعه بحرین بوده است. در طول سال‌های اخیر از تمامی هفت گروه معارض بحرینی نمایندگان و اعضای اصلی آن در ایران حضور و فعالیت داشته‌اند. در صورت اعلام عفو عمومی حکومت آل‌خلیفه برای آزادی زندانیان و بازگشت معارضان ساکن کشورهای دیگر به بحرین، ارتباط با این گروه‌های شیعی اصلاح‌طلب پتانسیل ویژه‌ای برای ارتباط با شیعیان بحرین است. علاوه بر این، همان‌گونه که دبیر کل جنبش خلاص اشاره کردند، بازگشایی سفارتخانه جمهوری اسلامی ایران در بحرین شرایط و فرصت ویژه‌ای جهت فعالیت، همراه کردن مردم با اندیشه انقلاب اسلامی ایران و ولایت فقیه، و حتی تأمین تسلیحاتی، نظامی، اطلاعاتی و مهارتی گروه‌های فعال شیعه و گروه‌های مقاومتی است.

مضاف بر این، عدم ارتباط با ایران و معارضان ساکن جمهوری اسلامی در طول قریب به یک دهه گذشته موجب شده فاصله‌ای میان نسل جدید بحرین با ایده اصلاح‌خواهی و مطالبات دموکراتیک از جمله قانون اساسی مدون و پارلمانی برآمده از انتخابات آزاد، ایجاد شود. افتتاح دوباره روابط به صورت رسمی که در ذیل آن، رفت و آمد بحرینیان به ایران را در سطح عمومی در پی دارد، می‌تواند باعث بهبود شکاف مذکور شود.

با این حال برخی معتقدند که روابط تهران-منامه - در صورت تجدید - چشم‌انداز چندان مثبتی برای دیپلماسی فرهنگی و روابط خط دو ندارد، همان‌گونه که در روابط تهران-ریاض، ارتباطات فرهنگی و مردمی قابل توجهی ایجاد نشد. لکن لازم به ذکر است که اکنون جمهوری اسلامی در شرایطی است که دست برتر را نسبت به بحرین هم در ابعاد دوجانبه و هم در سطح منطقه‌ای دارد، این مسئله فرصتی برای ایران است تا با برنامه‌ریزی فرهنگی و آگاهی کامل از شرایط حال و برآورد جامع از سناریوهای آینده، برای کنش‌های فرهنگی پس از عادی‌سازی روابط راهبردهای عملیاتی تعریف کند و سطح روابط فرهنگی را بیش از آنچه در ارتباط با عربستان شاهد بودیم، ارتقاء دهد.

جنبش‌های اجتماعی کویت زیر سایه سنگین تحولات جدید سیاسی

انحلال پارلمان کویت و تعلیق برخی اصول قانونی اساسی این کشور ثروتمند حاشیه خلیج فارس، اگرچه در نگاه نخست رویدادی سیاسی دیده می‌شود، اما در اعماق خود، بازتاب‌دهنده روندی دیگر نیز است؛ که چه بسا سرنوشت جدیدی را رقم بزند.

شیخ مشعل الصباح، امیر جدید کویت که ماه دسامبر گذشته به قدرت رسید، در مدت کوتاهی، دست به اقداماتی بی‌سابقه و شوک‌آور زده، که دست‌کم از نگاه خودش و بسیاری هواداران داخلی و خارجی، با هدف بازیابی جایگاه چندین دهه‌ای کویت، به

عنوان یکی از پیشاهنگان سیاسی، فکری و فرهنگی در جهان عرب و به ویژه حاشیه خلیج فارس انجام می شود.

در واقع این رویداد (انحلال پارلمان و تعلیق برخی اصول قانون اساسی)، درست یا نادرست، یکی از پیامدهای همین پویایی بی نظیری است که از دیرباز کویت را از دیگر کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس متمایز کرده است. طی چندین دهه نام کویت در میان این شش کشور، همواره با دموکراسی، آزادی و فرهنگ گره خورده است.

هدف شیخ مشعل از انحلال پارلمان، پایان دادن به چندین دهه کشمکش و بن بست سیاسی میان این نهاد پویا و پرتکاپو و دولت کویت است؛ که به عقیده او باعث شد این کشور علیرغم ثروت انبوه و عظیم با مشکلات متعدد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی دست و پنجه نرم کند.

پارلمان کویت در طول تاریخ فعالیت خود، صحنه حضور جریان ها و تفکرات مختلفی بوده که خود، ریشه در تاریخ کویت دارند و با پشت سر گذاشتن فراز و نشیبی فراوان به یکی از بالاترین سطوح کشور دست یافته اند. طبیعتاً مانند بسیاری دیگر از کشورهای عربی-اسلامی، بخش عمده این جریان ها، هویت دینی-اسلامی و یا ملی گرایی عربی دارند.

جدای از ایفای نقش کلیدی در عرصه سیاست، در واقع، جریان‌های اسلامی را می‌توان بنیانگذاران فرهنگ و آموزش در جامعه کویت دانست. حیات فکری و آموزشی نخستین کویت، پیوندی ریشه‌ای با دین داشته و به دست امامان مساجد و روحانیونی شکل گرفته که به آموزش قرآن و حدیث در مسجد، خانه و یا مکتب‌خانه‌ها می‌پرداختند؛ کویت تا اوایل قرن ۲۰ فاقد ابزارها و مراحل آموزشی بیشتر بود؛ و داوطلبان بدین منظور می‌بایست به عراق یا الاحساء - به عنوان مراکز علمی آن زمان می‌رفتند.

عوامل متعددی، اعم از داخلی و خارجی، منجر به بروز تغییراتی در صحنه سیاسی و فرهنگی کویت شد؛ از جمله اکتشاف نفت و جهش مالی و ورود گسترده مهاجران جویای کار. همچنین شکل‌گیری جنبش‌های آزادی‌بخش در دیگر مناطق جهان و ایجاد و ترویج آرمان فلسطین، جهان عرب را نیز تحت تأثیر قرار داد. همه این عوامل، به بیداری و آگاهی جهان عرب، و به ویژه ملت کویت انجامید و به صعود جریان‌های فکری و فرهنگی در کویت کمک کرد.

سیر تحول فعالیت اسلامی در داخل کویت، تبدیل شدن آن به یک بازیگر مدنی-اجتماعی تأثیرگذار، پنج مرحله محوری را شامل می‌شود:

مرحله نخست، از دهه ۴۰ تا ۶۰ قرن گذشته بود؛ که به کارهای خیریه، تبلیغ دینی و نشر آگاهی تربیتی و اجتماعی اتکا داشت. مرحله دوم (در سال‌های دهه هفتاد میلادی)، آغاز فعالیت سیاسی سازمان‌یافته و مستقل به شمار می‌رود. در مرحله سوم، آن‌ها در سال ۱۹۸۱ به عنوان یک ائتلاف سیاسی در انتخابات پارلمانی نامزد شدند. در همین مرحله بود که جدایی فعالیت سیاسی از فعالیت‌های اجتماعی و تبلیغی انجمن اصلاحات کلید خورد؛ و به تأسیس رسمی یک جناح سیاسی تحت عنوان «حدس» (الحركة الدستورية الإسلامية) در سال ۱۹۹۱ منتهی شد؛ و بدین ترتیب، مرحله چهارم با جای‌گیری به عنوان

یک بازیگر سیاسی مؤثر آغاز شد. مرحله پنجم نیز عملاً در دهه گذشته آغاز شد؛ و انجمن اصلاحات اجتماعی و «حدس» از برجسته‌ترین بازیگران کویتی در عرصه فعالیت خود تبدیل شدند.

اکنون پس از چند دهه فعالیت، یکی از این دو شاخه (حدس)، در یک پیچ تاریخی قرار گرفته و سرنوشت فعالیت آن دچار ابهام شده است؛ در واقع، نه تنها حدس، بلکه کل پارلمان - به عنوان مظهر و نماد فعالیت سیاسی - با همه گرایش‌ها و جریان‌ها از صحنه تصمیم‌گیری کویت کنار گذاشته شده است.

در این راستا، اگرچه شاید پیش‌بینی این که چه سرنوشتی در انتظار پارلمان کویت است، کمی زود هنگام باشد، اما باید در نظر داشت که امیر کویت در یک دوراهی دشوار قرار گرفته است بین میراثی دموکراتیک از گذشته که سال‌ها در میان کشورهای خلیج فارس به آن بالیده، و حال و آینده‌ای پراز بن‌بست سیاسی-اقتصادی که باعث شده کویت علیرغم این که یکی از ثروتمندترین کشورهای جهان به شمار می‌رود اما، از پیشرفت و توسعه بازمانده است.

با این همه، با توجه به رویکرد کنونی که تا به این جا از شیخ مشعل دیده شده است، به نظر می‌رسد شاهد محدودیت دموکراتیک و فضایی بسته‌تر؛ و همرنگی هرچه بیشتر کویت با دیگر شیخ‌نشینان حاشیه خلیج فارس باشیم.

عمان؛ ام‌القرای مذهب اباضی و حامی ایران شیعی

مذهب اباضی مکتبی متمایز از دو جریان فکری شیعه و سنی است که در دوره اولیه اسلام به وجود آمد و تا به امروز ادامه یافته است. عمان به عنوان ام‌القرای این مذهب شناخته می‌شود و در عمان نیز شهر «نزوی» که محل اصلی طلاب مکتب اباضی است، مرکز رشد

و گسترش این مذهب به شمار می‌آید. وجه تسمیه اباضی، نام عبدالله بن اباض التیمی است که اصالت وی به قبایل پراکنده در سراسر شبه‌جزیره عربستان برمی‌گردد.

به لحاظ فرقه‌ای، فرقه نویسان اسلامی، اباضیه را از فرقه‌های خوارج می‌دانند. چند فرقه اصلی خوارج مانند ازارقه، نجدیه و صفریه می‌باشند؛ که اباضیه هم یکی از آن فرق است. اما منابع اباضی و خود اندیشمندان و محققان و طرفداران اباضیه معتقدند که به هیچ وجه اباضیه از خوارج نیست، مثلاً اگر در عمان یا شمال آفریقا یک اباضی را پیدا کنید و به او بگویید که شما از بازماندگان خوارج هستید، خیلی ناراحت می‌شوند و حتی تا مرز مذمت و سرزنش هم پیش می‌روند. لذا می‌گویند خوارج در حقیقت ازارقه هستند و نه اباضیه.

اباضیه و سایر مذاهب اسلامی

به صورت کلی، اباضی‌ها خود را اهل وفاق می‌دانند. نام اهل وفاق را برای خود می‌پذیرند؛ به این معنا که اهل تسامح، تساهل و مدارای مذهبی هستند و این کاملاً با فرقه‌های تندرو و افراطی تفاوت دارد. عمان به صورت کامل نگاه باز و دید روشنی پیدا کرده است، هم به لحاظ دانشگاهی و هم فکری، دینی، تجاری، سیاسی و اقتصادی.

اما با توجه به عمق تفاوت‌های ایدئولوژیک میان این مذهب با تشیع و تسنن، هم اهل سنت و هم شیعه به اباضیه نگاه منفی داشته‌اند، چرا که امام علی علیه‌السلام را تا جنگ نهروان قبول دارند. نسبت به اهل سنت هم شیخین یعنی خلیفه اول و دوم را قبول دارند، ولی درباره عثمان، تنها شش سال اول خلافت او را قبول داشته‌اند. به همین دلیل هم مورد نفرت اهل سنت بوده‌اند و هم شیعه. لذا از قرن دهم به بعد نگاه خود را در بحث تاریخی تلطیف کردند. هم نسبت به عثمان سکوت کردند تا بتوانند با سلفی‌ها مانند الازهر مصر، مجمع فقه اسلامی مکه و مجمع فقه اسلامی جده ارتباط برقرار کنند و هم در مورد شیعه صحبتی از بحث تحکیم نمی‌کنند؛ بحث‌های لغنی که گاهی در مورد امیرالمومنین در میان آن‌ها در دوران متقدم وجود داشته است، در حال حاضر برداشته شده است. حتی چهل یا پنجاه سال پیش ممکن بود که آن‌ها در حوالی بعضی از مجامع خصوصی خود، امیرالمومنین را لعن کنند، ولی در صد ساله اخیر و مخصوصاً پنجاه سال اخیر، لعن امیرالمومنین را به طور کامل از روستاها، شهرها و محافل خصوصی خود حذف کرده و از آن جلوگیری می‌کنند. به طور اخص، اباضیه عمان، از چند سال قبل از انقلاب اسلامی، به دلیل ارتباط با ایران و کمک ایران به شاه عمان در برابر قبائل شورشی ظفار روابط حسنه‌ای با ایران داشتند و پس از انقلاب نیز با به رسمیت شناختن مذهب اباضی توسط ایران، این ارتباط ادامه پیدا کرده است.

گفتنی است شیعیان ساکن عمان از وضعیت بهتری در معیشت نسبت به سایر کشورهای خلیج فارس برخوردارند. به عقیده دکتر آسایش، سفیر سابق جمهوری اسلامی ایران در عمان و قطر، اقتصاد عمان بیشتر دست شیعیان این کشور است. با اینکه فقط ۵ درصد مردم در این کشور شیعه‌اند، اما ۲۰-۳۰٪ سرمایه و ۳۰-۴۰٪ قدرت دولتی دست شیعیان است.

اباضیه در عمان امروز

اباضیه دو نوع رهبر برای خود تعریف کرده است، یکی رهبری سیاسی و دیگری رهبری مذهبی و معنوی. در همین راستا امروز سلطان قابوس را به عنوان حاکم سیاسی قلمداد می‌کنند و مفتی اعظم و رهبر دینی خود را آقای احمد بن حمد الخلیلی می‌دانند.

در تاریخ معاصر عمان دیده می‌شود که یک پارادایم شیف و تغییر پارادایمیک در حوزه کلام اباضیه رخ داده است. از این رو مقام امامت در اباضیه پایان یافته و واژه امامت متروک و مهجور شده است. در بحث امامت امروزه می‌بینیم که به مقام افتا تبدیل شده و امام به مفتی و به عنوان یکی از عوامل مشروعیت‌بخش به دولت مدرن عمان تغییر یافته است.

عمان برای تشکیل دولت بدون دشمن و برای اجرای سیاست مدارا و تسامح خود در نیم قرن اخیر از سه زمینه و منبع مشروعیت‌بخش بهره گرفته است؛ نخست سیره علمی و عملی سلطان قابوس؛ شخصیت علمی، فرهنگی و سیاسی و رفتاری وی. دوم مقتضیات اخلاقی و اجتماعی مردم عمان؛ یعنی به گونه‌ای خلیفات و مقتضیات اجتماعی در عمان تغییر فاحش کرده است که امروز می‌بینیم رواداری در تار و پود ساختار اجتماعی عمان رسوخ کرده است و به ندرت درگیری و نزاع در جامعه عمان دیده می‌شود. سومین منبع مشروعیت‌بخش استراتژی تسامح در ساختار دولت مدرن، مفاهیم اخلاقی و کلامی معاصر مذهب اباضی است؛ که در نیم قرن اخیر به یمن تغییرات تمدنی و فرهنگی است که در جامعه و سرزمین عمان رخ داده است؛ شاهد تغییرات پارادایمیک کلامی اباضیه نیز هستیم؛ یعنی گذار از افراط به سوی تسامح و مدارا.

مردم عمان که غالباً از اباضیه هستند، بر خلاف روند غالب در منطقه، با اساس ایده مقاومت که جمهوری اسلامی ایران آن را رهبری می‌کند، همراه هستند. در جامعه عمانی

کودکان در مدارس و در برنامه‌های خاص، لباس رزمندگان انصارالله، حزب‌الله یا مقاومت عراق را به تن می‌کنند و همواره در معرض آموزه‌های مقاومت از جمله دفاع از مظلومیت فلسطینیان قرار دارند.

این همراهی مردم عمان با جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه در زمانی که درگیری‌های منطقه‌ای به اوج خود رسید، بیش از پیش آشکار شد. در این فضا، شهادت رئیس‌جمهور رئیسی و همراهان ایشان موج دیگری از همراهی این مردم با ایرانیان را برانگیخت. این قربت تا جایی است که کنشگران و فعالان سعودی را به واکنش واداشته است.

خالد الشمیری^۱ از فعالان سیاسی سعودی در توییتی در این باره نوشت: چرا اباضیان علیه ما حمله می‌کنند، با اعراب دشمن‌اند و از ایران، شیعیان و شبه‌نظامیان شیعه حمایت و تجلیل می‌کنند؟ با این که ما عرب و همسایه آن‌ها هستیم، آن‌ها خود را به آغوش فارس‌ها می‌اندازند! او ادامه داد: آنچه من از برخی روایت‌های عمانی دیدم، شرم‌آور است، گویی آن‌ها در شهر قم زندگی و در ابراز همدردی با ابراهیم رئیسی مبالغه می‌کنند، گویی که او ناجی بشریت است یا برای آزادی فلسطین جان باخته است.

او سپس با لحنی تمسخرآمیز نوشته است: اباضی می‌گوید: سران ایران زاهدند و از مال مردم برای خود سود نمی‌برند. دیگری می‌گوید: رئیس من از دنیا رفته. فرد دیگری می‌گوید: به مردم ایران، جبهه‌های مقاومت و همه مردم شریف و آزاده جهان تسلیت عرض می‌کنیم.

او همچنین نوشت: این خلاصه‌ای از سخنان اباضیان عمان است که نشان‌دهنده حمایت لجستیکی از ایران، شبه‌نظامیان شیعه، حزب‌الله و حوثی‌ها است. عجیب است که هر روز متوجه می‌شویم که با وجود اختلافات مذهبی، رابطه‌ای ریشه‌دار بین دو طرف وجود دارد.

---

¹ <https://x.com/khalid8890/status/1793027705358651870>

این‌ها خوارج اباضی در عمان هستند، جدایی آنها از خلیج و اطراف عرب اکنون آشکارا قابل مشاهده است.

باید توجه داشت که عمان، ایران را عمق استراتژیک خود می‌داند. روابط ایران و عمان صرف نظر از حکومت مستقر در ایران، به عنوان متحد طبیعی و عمق استراتژیک این کشور است و عمان همواره ایران را حامی خود می‌بیند. به طوری که روابط عمان با ایران، برای عمان بسیار مهم بوده است. این قرابت فرهنگی ملت‌ها نیز ظرفیت بالقوه فوق‌العاده‌ای برای کار فرهنگی در این کشور می‌باشد.

تأثیر اختلافات مرزی سعودی-امارات بر انسجام شهروندان شورایی همکاری

مسئله اختلافات مرزی عربستان سعودی و امارات متحده عربی پس از چندسال، اکنون بار دیگر با نامه‌های شکایت دو طرف به سازمان ملل، به صحنه بازگشته است. امارات که در زمان تأسیس، به دلیل نیاز به به رسمیت شناخته شدن و از طرفی، ضعف در برابر همسایه بزرگ‌تر، مجبور شد بخش‌هایی از سرزمین خود را به عربستان واگذار کند، پس از چند سال که آن دو مرحله را پشت سر گذاشت، توافقات گذشته با ریاض را «ظالمانه» خواند و در پی اعاده حقوق از دست رفته خود برآمد.

در این میان، آنچه تا حدودی از نگاه تحلیلگران و ناظران نادیده مانده، تأثیر این پرونده بر انسجام و پیوند ملت‌های دو کشور - به طور خاص-، و همچنین انسجام و یکپارچگی شورای همکاری خلیج فارس - به طور عام- است؛ در واقع، نوع رفتار و رویکرد دولت‌ها، خواه ناخواه، افراد جامعه را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ نمونه بارز این موضوع، پرونده تحریم قطر از سوی چند کشور عربی با سرمداری سعودی و امارات بود.

نامه چندی پیش ابوظبی به سازمان ملل که در آن تأکید کرده بود هیچ‌گونه مالکیت سعودی بر هیچ منطقه دریایی (منطقه الیاسات) را به رسمیت نمی‌شناسد، مناقشات و بگومگوهای تندی در میان کاربران، کنش‌گران و شخصیت‌های همسو با امارات و عربستان برانگیخته است. این نامه‌نگاری‌ها و اختلافات مرزی اگرچه در رسانه‌های رسمی دو کشور با سکوت و بایکوت همراه بود، اما از چشم کاربران شبکه‌های اجتماعی دور نماند؛ بسیاری از کاربران سعودی، از امارات به عنوان «اشغالگر الیاسات» یاد کردند؛ همچنان که کاربران اماراتی نیز از هجمه گسترده سعودی‌ها علیه کشورشان گفته‌اند.

کاربران سعودی پا را از این نیز فراتر گذاشته و «میدان نفتی الشیبه»، دیگر پرونده اختلافی میان امارات و عربستان (که آن هم قربانی مرزبندی‌های دهه‌های پیشین شده) را نیز به میان کشیده‌اند؛ و هشدار داده‌اند امارات پس از جزایر الیاسات، سراغ پرونده الشیبه نیز خواهد رفت. عمر بن عبدالعزیز، کنش‌گر معارض سعودی در این باره نوشت: مسئله فراتر از الیاسات است؛ به رسمیت نشناختن و قانع نبودن به توافق ۱۹۷۴، بدین معناست که میدان الشیبه را نیز متعلق به سعودی نمی‌دانند. وی افزود: امارات ۴ جزیره سعودی را اشغال کرده؛ و محمد بن سلمان جرأت نمی‌کند با منطق زور آنها را برگرداند... امارات ۴ جزیره سعودی را گرفت و جزو سرزمین خود دانست و ثبت کرد؛ عربستان از ابوظبی به سازمان ملل شکایت کرد اما امارات به گفته‌های بن‌سلمان اهمیتی نمی‌دهد.

اگرچه سران سعودی و امارات با تصویری که از دیدار ناگهانی محمد بن‌زاید و محمد بن‌سلمان در شهر «الخُبَر» عربستان منتشر شد، تلاش کردند به نوعی اختلافات را منکر شده و همه چیز را گل‌وبلبل جلوه دهند، اما به نظر نمی‌رسد این پرونده‌ها که ریشه در عمق تاریخ دو کشور دارد، به این آسانی مختومه شود.

مشابه این اختلافات را در بحران تحریم قطر در سال ۲۰۱۷ نیز شاهد بودیم. در پی تحریم قطر به دلیل ارتباط با اخوان‌المسلمین و ایران، توسط محور سعودی-اماراتی-بحرینی، تقابل ملت‌های این سه دولت با ملت قطر در فضای مجازی بسیار حائز اهمیت بوده است. در شرایطی که بسیاری از قبایل، عشایر و خاندان‌ها در کشورهای عربی خلیج فارس پراکنده هستند و ملت‌های آنان در موارد بسیاری دارای نسبت‌های خویشاوندی با یکدیگر می‌باشند، این حجم از تقابل نشان‌دهنده فشار ناسیونالیسم و ملی‌گرایی از بالا به پایینی است که از مدت‌ها قبل آغاز شده و میوه‌اش چنین تقابل برادران و بعضاً هم‌خون‌هایی است که متأثر از منازعات دولت‌هایشان بوده است.

از جمله ریشه‌های این ملی‌گرایی را که بر خلاف وجود تمام پیوستگی‌های قومی، ملت‌ها را زیر سایه دولت‌هایشان قرار داده و با بروز کوچکترین اختلاف سیاسی، واگرایی عمیقی در میان آن‌ها دیده می‌شود، باید در حمله عراق به کویت در ۱۹۹۰ جستجو کرد. زمانی که مردم کویت با حمله ناگهانی صدام مواجه شدند، مقاومت چندانی از خود نشان ندادند و صحنه را ترک کردند. این موضوع لزوم تقویت احساس هویت ملی در میان مردم را آشکار ساخت. از دهه نود تا کنون سیاست تزریق هویت ناسیونالیستی از بالا به پایین در کشورهای حاشیه خلیج فارس اجرا شده است و اختلافات میان ملت‌ها در بحران ۲۰۱۷ قطر و تا اکنون در اختلافات مرزی سعودی-اماراتی، میوه و ثمره همین روند است. روندی که بیش از هر چیز در راستای منافع خاندان‌های حاکم بر این کشورهاست و در مواردی

مانند بحران دیپلماتیک قطر، با واکنش اعتراضی از سوی گروه‌های مردمی مواجه نشده است. از سوی دیگر همگام با توسعه اقتصادی کشورهای کوچک‌تر مانند قطر و امارات، دولت‌های مذکور که تا سالیان گذشته اختلافات مرزی با عربستان قدرتمند را مسکوت نگاه می‌داشتند چرا که توان مقابله و چانه‌زنی نداشتند، اکنون داعیه به دست آوردن مرزهای بیشتر و باز شدن دوباره پرونده‌های مرزی گذشته را دارند.

در مجموع باید این طور گفت که روند جاری مبتنی بر افزایش فشار ناسیونالیستی و تزریق هویت ملی در این کشورهاست؛ روندی که نه تنها بر ثبات و تقویت جایگاه خاندان‌های حاکم می‌افزاید، بلکه به رویکردهای توسعه‌گرای دولت‌ها نیز کمک می‌کند و مانع از اتصال و پیوستگی مردم کشورهای گوناگون منطقه با یکدیگر می‌شود. این یعنی مانعی جدی بر سر راه تشکیل یک هویت درونزای منطقه‌ای حداقل در حد شورای همکاری خلیج فارس. از این رو چشم‌انداز مورد انتظار، ذره‌ای‌تر و متمیزه‌تر شدن ملت‌های منطقه و فاصله گرفتن از روندهای همگرایی منطقه‌ای می‌باشد.

سرمایه‌گذاری کشورهای خلیج فارس روی ورزش‌های الکترونیکی

بنابه نوشته تارنمای اندیشکده «بنیاد کشورهای عربی خلیج فارس در واشنگتن»^۱ کشورهای خلیج فارس ورزش‌های الکترونیکی را نه تنها یک سرمایه‌گذاری قابل دوام، بلکه راهی برای تنوع‌بخشی به اقتصاد خود و مشارکت جمعیت بزرگ جوانان خود می‌بینند. بر اساس گزارش Niko Partners، صنعت eSports در خاورمیانه و شمال آفریقا روند جهانی را در سال ۲۰۲۳ به چالش کشید؛ درآمد مربوط به این صنعت نزدیک به ۸ درصد افزایش یافت و به تقریباً ۲ میلیارد دلار رسید. بیش از نیمی از این درآمد توسط

¹ <https://agsiw.org/esports-gulf-states-capitalize-on-youth-and-tech/>

عربستان سعودی به دست آمده است که به سرعت به بخش eSports گرایش یافته؛ و حدود یک سوم نیز متعلق به امارات بوده است.

عربستان و امارات به عنوان بازیگران کلیدی در رشد ورزش‌های الکترونیکی در منطقه ظاهر شده‌اند و سرمایه‌گذاری سنگینی در زیرساخت‌های eSports انجام داده‌اند. کشورهای خلیج فارس دارای جمعیت جوان با میانگین سنی ۲۷، و بیش از ۲۰٪ نیز زیر ۱۵ سال هستند. در عربستان سعودی، ابتکار چشم‌انداز ۲۰۳۰ دولت، با هدف تنوع‌بخشی به اقتصاد و ترویج توسعه فرهنگی، ورزش‌های الکترونیکی را به عنوان وسیله‌ای برای مشارکت جوانان کشور و تقویت سرمایه‌گذاری و نوآوری در بخش دیجیتال برجسته کرده است. به طور مشابه، امارات نیز خود را به عنوان یک مقصد پیشرو برای ورزش‌های الکترونیکی در خاورمیانه قرار داده است. دبی به عنوان یک مرکز منطقه‌ای برای رویدادهای eSports و ابوظبی نیز مرکز سرمایه‌گذاری به شمار می‌روند.

سایر کشورهای خلیج فارس مانند بحرین، کویت و قطر نیز به ورزش‌های الکترونیکی وارد شده‌اند. بحرین در بوت کمپ‌ها برای آموزش استعدادها محلی eSports سرمایه‌گذاری کرده است و مدرسه پلی‌تکنیک بحرین دوره‌های توسعه بازی را ارائه می‌دهد. فدراسیون eSports قطر یک مرکز بازی را افتتاح کرده است.

دیپلماسی فرهنگی

اهمیت حفاظت از نسخ خطی در کشورهای خلیج فارس

کشورهای شورای همکاری خلیج فارس به دلیل ارزش و اهمیت فرهنگی فراوان، بیان تاریخ مردمان و کشورها و حفظ میراث آنها، تلاش زیادی برای حفظ و مراقبت از نسخ خطی انجام می‌دهند. این کشورها خانه‌ها، ادارات، سازمان‌ها و ارگان‌هایی را برای مراقبت از نسخه‌های خطی تاریخی اختصاص داده و مبالغ هنگفتی را صرف این امر کرده‌اند. در حال حاضر، این کشورها هزاران نسخه خطی نادر مربوط به تاریخ کشورهای خلیج فارس، منطقه و به طور کلی جهان اسلام را در اختیار دارند.

نسخ خطی برای عربستان سعودی از اهمیت زیادی برخوردار است و همین امر باعث شد تا با هماهنگی و همکاری بین نهادهای کتابخانه‌ای و مقامات مربوطه در این کشور، پلتفرم نسخه‌های خطی را راه‌اندازی کند. این پلتفرم در حال حاضر شامل ۵۰۰۰ نسخه خطی کامل است. عربستان سعودی رتبه پنجم را در طبقه‌بندی کشورهای صاحب نسخه‌های خطی در جهان اسلام دارد.

کتابخانه ملی قطر نزدیک به یک میلیون کتاب دارد که یکی از آنها، نسخه خطی کمیاب «صحیح البخاری» با قدمت ۸۴۳ سال است. در حال حاضر، سالن نمایشگاه در کتابخانه میراث قطر تقریباً شامل ۴۰۰ نسخه خطی است، در حالی که کتابخانه به طور کلی شامل بیش از ۷۲۰۰۰ تصویر و بیش از ۱۴۰۰ نقشه مربوط به تاریخ شبه جزیره عربستان و به طور خاص قطر است.

در عمان، نسخه‌های خطی و اسناد تاریخی اهمیت زیادی دارد و قدیمی‌ترین نسخه نگهداری شده در آن به ۹۰۰ سال پیش باز می‌گردد. برخی از کتابخانه‌های عمانی بیش از ۶۰۰۰ نسخه خطی دارند.

امارات متحده عربی نیز مانند سایر کشورهای حوزه خلیج فارس علاقمند به حفظ نسخه‌های خطی خود است؛ و به همین منظور در سپتامبر ۲۰۱۷ «خانه نسخه‌های خطی اسلامی» در دانشگاه القاسمیه شارجه با هزینه بیش از ۱۹ میلیون دلار تأسیس شد. این خانه حاوی بیش از ۱۵۰۰ نسخه خطی اصلی و کمیاب است؛ و انتظار می‌رود که این کتابخانه با نسخه‌های خطی عربی کمیاب‌تری که تاریخ منطقه خلیج فارس و جهان اسلام را روایت می‌کند، ارائه شود.

در کویت علاقه زیادی به موضوع نسخه‌های خطی وجود دارد، چنان‌که مرکز نسخه‌های خطی، میراث و اسناد حاوی نسخه‌های خطی اصلی و کمیاب است که تعداد آنها به حدود ۲۵۰۰۰۰ نسخه خطی عربی رسیده؛ که از تمام کشورهای جهان گردآوری شده است.

بحرین نیز در میان ۱۰۶ کشوری است که در پروژه نسخ خطی اسلامی در جهان قرار دارد که توسط بنیاد میراث اسلامی الفرقان بین سال‌های ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۴ اجرا شد. مشخصه بحرین تنوع فرقه‌ای است که آن را با نسخه‌های خطی کمیاب و متنوع غنی کرده است و

در حال حاضر نسخه‌های خطی و کتاب‌های کمیاب زیادی وجود دارد که در بحرین نگهداری می‌شوند.^۱

عربستان سعودی

هری پاتر جهان عرب کیست؟ محبوبیت رمان‌نویس سعودی در جهان عرب

رباط پایتخت مغرب در روزهای پایانی اردیبهشت‌ماه (می ۲۰۲۴) میزبان ناشران و کتاب‌های نقاط مختلف جهان در نمایشگاه بین‌المللی کتاب بود. از نکات جالب توجه این نمایشگاه، استقبال جوانان از نویسنده‌ای سعودی بود که به «هری پاتر عرب» مشهور شده است. «اسامه المسلم» رمان‌نویس سعودی از استان الاحساء است که با آمیختن ژانر تخیلی و فانتزی تاریخی، توانسته با زبان اسرارآمیز خود خیل عظیمی از نسل جوان عرب را به مطالعه‌ی رمان‌هایش علاقمند کند؛ نویسنده‌ای که از ۲۰۱۵ تا امسال، ۲۰ رمان نوشته، و تنها در سال ۲۰۲۲، پنج رمان پرفروش منتشر کرد که غالب آنها از الگوهای ترسناک و رمزآلود پیروی می‌کنند. او که دانش‌آموخته زبان انگلیسی و کاملاً آشنا به فضاهای رمان‌های مدرن است، ترجیح داده وارد فضای رمزآلود و وهم‌انگیز تخیل شود؛ مانند رمان معروف «بساتین عربستان» که امسال در نمایشگاه‌های کتاب عرب از پرفروش‌ترین‌ها بوده است؛ چندان که هر جا نویسنده‌اش پا گذاشته با دخالت پلیس و صف‌های طولانی و ازدحام و غش کردن هوادارانش روبرو شده است.

داستان این کتاب به جنگی پیشا اسلام بین عرب‌ها با ایران مربوط می‌شود؛ نزاع بین دو زن جادوگر یکی دعجاء از قبایل عرب و دیگری افسر دختر ایرانی که پدرش توسط دعجاء

¹ <https://alkhaleejonline.net> -ثقافة-وفن/کیف-حفظت-دول-الخليج-المخطوطات-

التاریخية؟

کشته شده؛ نبردی که سلاح به کار رفته در آن در هر دو طرف جادو و طلسم جادوگران است. حماسه‌ای از انتقام و به رخ کشیدن فنون پیشرفته‌ی جادو در عصر جاهلی که شیوه‌ای از جنگ نرم در آن دوران بوده، رخداد‌های آن هیچ پشتوانه‌ی تاریخی ندارند، اما هنر این هری پاتر عرب همین بوده که از شبه جزیره و خلیج فارس تا شمال آفریقا با عنصر فانتزی و تعلیق و هراس سفر کرده و هر جا رفته با استقبالی پر شور و روبرو شده است و رمان‌هایش به بیش از یازده زبان ترجمه شده‌اند.

پرداختن به این نویسنده و رمان پرفروشش در نمایشگاه از دو جنبه حائز اهمیت است. اول اینکه توجه کنیم که جهان عرب و به خصوص عربستان، با نوشتار مدرن و تسخیر جهان تخیل بیگانه نیست و به ادبیات پست‌مدرن قدم نهاده است. نکته دیگر توجه به محتوای رمان‌های المسلم است. دولت سعودی در راستای تلاش برای ایجاد یک هویت ملی با اتکا بر مولفه‌های تاریخی پیش از اسلام، بر نمادهای جهان باستان تأکید بسیار داشته است؛ از توجه هدفمند برخی کاربران مجازی به بت‌های مورد پرستش دوران جاهلیت و ترویج آداب و رسوم مربوط به آن زمان گرفته تا حمایت دولت از نویسندگانی مانند المسلم و انتشار محتواهایی این چینی. شروع انتشار کتاب‌های المسلم با موضوعات تخیلی و تاریخی، به سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶، همزمان با آغاز تحولات رادیکال در جامعه عربستان، روی کار آمدن بن‌سلمان و تدوین سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ برمی‌گردد؛ که خود نشان‌دهنده عزم دولت سعودی برای استفاده از ظرفیت قلم نویسندگان در راستای ایجاد هویتی ملی-تاریخی و منفک از هویت دینی برای مردم می‌باشد.

استقبال پرشور دختران و پسران جوان از اسامه المسلم در نمایشگاه و ایجاد صف‌های طولانی برای امضا گرفتن از او، از چشم رسانه‌های عرب دور نماند و بازتاب گسترده‌ای یافت. این موضوع حاکی از وجود روند جدیدی در میان نسل جدید جامعه عرب است؛

نسلی که متعاقب تاثیرپذیری بسیار از دنیای مجازی، در پی فاصله گرفتن بیشتر از دنیای واقعی و ملموس اطراف بوده و تمایل بسیاری به داستان‌های علمی-تخیلی از خود نشان می‌دهند که گویی عطش آن‌ها برای تجربه جهان‌های مختلف را سیراب می‌کند.

مسئله جالب توجه دیگر آگاهی کشورهای عرب و به طور خاص مراکش از میزان محبوبیت این نویسنده سعودی است. وزارت جوانان و فرهنگ دولت مغرب علاوه بر دعوت از وی برای حضور در نمایشگاه و برگزاری مراسمی جهت استقبال عمومی از وی، پیش از آغاز نمایشگاه نیز میزبان المسلم بود که خود، نشان‌دهنده توجه و البته آگاهی آن‌ها از جایگاه قلم او در میان سایر آثار می‌باشد.

تعطیلی برنامه ماهواره‌ای معاند به دلیل قطع همکاری با سرمایه‌گذار سعودی

تعطیلی برنامه «چندشنبه با سینا» در شبکه ماهواره‌ای فارسی ۱ که با اجرای سینا ولی‌الله پخش می‌شد، موجب برانگیختن سواتاتی راجع به دلایل آن شد. گفته می‌شود دلیل تعطیلی این برنامه، توهین مجری آن به شهید رئیسی پس از حادثه سقوط هلی‌کوپتر بوده است. طبق گزارش تابناک^۱، پس از آن که پخش اپیزود توهین‌آمیز به رئیس‌جمهور فقید ایران و همراهانش با مخالفت ام‌بی‌سی پرشیا متعلق به عربستان مواجه شد، ولی‌الله اقدام به انتشار آن در کانال یوتیوب خود کرد. پس از آن همکاری وی با سرمایه‌گذار سعودی این برنامه قطع شده است.

سامان رسول‌پور^۲، از برنامه‌سازان ضد انقلاب شبکه ایران‌اینترنشنال و از اعضای گروه پژاک مهاباد در این باره در صفحه توئیتر خود نوشت: «سرمایه‌گذار سعودی» برنامه

¹ <https://www.tabnak.ir/fa/news/1242892>

² <https://x.com/SamRasoulpour/status/18020729011824723>

«چندشنبه با سینا»، برنامه را به دلیل پخش اپیزودی درباره مرگ [شهید] رئیسی، تعطیل کرد. اصل داستان این است که سیاست مماشات با جمهوری اسلامی خیلی وسیع‌تر از چیزی است که در خبرها ذکر می‌شود و مربوط به یک برنامه و یک رسانه و امروز نیست. هدف چیست؟ تضعیف انرژی مخالف جمهوری اسلامی. متأسفانه شواهد نشان می‌دهد وضعیت رسانه‌ها بدتر هم خواهد شد.

وضعیت مذکور و تعطیلی برنامه چندین ساله ولی‌الله نشان می‌دهد توافق سیاسی ایران و عربستان و تلاش برای حفظ آن تاثیر واضحی بر سیاست‌های رسانه‌ای هر دو کشور گذاشته و به طور خاص، پادشاهی سعودی که تامین مالی بخش بزرگی از رسانه‌های معاند ایران را بر عهده داشت، دیگر این اقدام را حداقل به شکل واضح و آشکار بیرونی ادامه نمی‌دهد و مانع تیره شدن روابطی می‌شود که عمق و استحکام بالایی ندارد و ممکن است با خطای نه چندان بزرگی رو به اضمحلال رود.

ممنوعیت شعارهای سیاسی در موسم حج

الخلیج آنلاین^۱ در گزارشی در ۲۵ خردادماه (۱۴ ژوئن ۲۰۲۴) به بیان دلایلی پرداخت که بر اساس آن دولت عربستان مانع مطرح شدن شعارهای سیاسی در موسم حج می‌شود. بر همین اساس، پادشاهی سعودی که امسال پذیرای نزدیک به دو میلیون زائر است، سطح اقدامات احتیاطی خود را افزایش داده تا این مراسم عاری از هرگونه تخلف، به ویژه موارد مربوط به تلاش برای استفاده سیاسی از حج باشد. بنا بر این گزارش، قاطعیت پادشاهی در این موضوع مبتنی بر واقعیت‌های تاریخی است که در جریان آن خون‌های زیادی در مسجدالحرام ریخته شد. بارزترین آن درگیری با حجاج ایرانی بود که در سال ۱۹۸۷

¹ <https://x.com/AlkhaleejOnline/status/1801623574576345307>

شعارهای سیاسی سر دادند و منجر به کشته شدن بیش از ۴۰۰ نفر و زخمی شدن صدها تن شد.

اخیراً توفیق الربیعہ وزیر حج و عمرہ در دولت عربستان نسبت به هرگونه تلاش برای سیاسی کردن حج هشدار داده و تاکید کرده است که این مناسک «عبادت است نه برای شعارهای سیاسی». او تاکید کرد که پادشاهی سعودی شعارهای سیاسی و فرقه‌ای را کاملاً رد می‌کند؛ چرا که می‌خواهد حج یک عبادت و استغفار باشد نه محلی برای تشویش زائران.

هرچند سالی نیست که حکومت عربستان نسبت به سر دادن شعارهای سیاسی هشدار ندهد و درباره آن دستورالعمل‌های سخت گیرانه صادر نکند، اما در شرایط امروز منطقه که آشفتنگی بسیاری ناشی از جنگ غزه و نسل‌کشی اسرائیل و همچنین درگیری‌های این رژیم با حزب‌الله لبنان و ایران وجود دارد، سخت‌گیری پادشاهی سعودی نسبت به شعارها افزایش یافته است.

«بعد از عید»؛ جمله پرکاربرد عربستانی‌ها برای تعویق انداختن امور

عبارت «بعد از عید» در میان اقشار محدودی از جامعه عربستان در دوره قبل از تعطیلات عید فطر و عید قربان به دلیل به تعویق انداختن کارها و وظایف به بعد از تعطیلات عید رواج دارد. دکتر جمال التویرقی، روانپزشک مشاور به العربیه.نت^۱ گفت که این عمل یک الگوی رفتاری است که تحت عنوان اهمال‌کاری قرار می‌گیرد؛ و مختص افرادی است که عادت دارند کار و وظایف خود را به تعویق بیندازند. دکتر جمال خاطرنشان کرد: الگوی اهمال‌کاری در جامعه ما بین برخی از شخصیت‌ها مشترک است. جامعه اسپانیا نیز به این رفتار به ویژه در فصل تابستان مبتلاست، مانند تعطیلی مغازه‌ها و توقف زندگی به دلیل ساعات استراحت از ساعت ۳ تا ۵ عصر.

تأثیر مواضع مقتدی صدر بر امنیتی شدن فضای حج

مقتدی صدر رهبر جریان صدر خواستار استفاده از حج برای یاری مردم غزه شد. بغدادالایوم^۲ روز ۱۰ خردادماه (۳۰ می ۲۰۲۴) نوشت: مقتدی صدر روز پنجشنبه به بهره‌برداری از حج به عنوان یکی از عبادت‌های اجتماعی برای یاری کشورهای مظلوم و به‌ویژه غزه دعوت کرد. صدر در توییتی^۳ نوشت: جهان باید علیه انحراف، افراط‌گرایی و تروریسم داخلی و بین‌المللی متحد باشد.» وی در این توییت همچنین نوشته است: «حج از عبادت‌های اجتماعی است که همه مسلمانان را در یک مکان و زمان واحد گرد هم می‌آورد. در موسم حج، همه مسلمانان در برابر همه چالش‌های جهانی و منطقه‌ای و

^۱ /أسباب-الجملة-2024/06/15-السعودية-www.alarabiya.net/saudi-today

المشهوره-بعد-العید-وقصة-السلوک-المشترک-بین-السعودیون-والاسبان

^۲ <https://baghdadtoday.news/250526>

^۳ https://x.com/Mu_AlSadr/status/1796217772365447265

بین‌المللی مانند یک جسم واحد هستند، هرچند که در افکار و عقاید و فتاوا اختلاف نظر داشته باشد.»

این سخنان صدر موجب شد دشمنان شیعه آن را به ایران و نیروهای همسو با آن نیز نسبت دهند و در ادعاهایی، احتمال به آشوب کشیده شدن حج توسط زائران ایرانی، یمنی و عراقی را مطرح کنند. العربیه^۱ در یادداشتی از این موضوع برای توجیه ممانعت حکومت سعودی از سر دادن هرگونه شعار سیاسی شامل حمایت از غزه استفاده کرده و در این باره نوشت: اگر قرار باشد گروه‌های مختلف اسلامی سیاست‌ها و برنامه‌هایشان را بر مراسم حج و حجاج تحمیل کنند، آنگاه حجاج آسیای مرکزی علیه روسیه، و شماری از حجاج علیه چین دست به تظاهرات خواهند زد. برخی به آتش زدن پرچم آمریکا در کوه عرفات مشغول خواهند شد و ده‌ها تظاهرات دیگر علیه نظام‌های کشورهای اسلامی برپا خواهد شد، سنی‌ها و شیعیان علیه یکدیگر قیام خواهند کرد و گروه‌های مختلف فلسطینی به جان هم خواهند افتاد.

اکنون آیا آقای مقتدی صدر می‌پذیرد که زائران نجف و کربلا شعارهای سیاسی متفاوت از شعارهای جریان صدر سر دهند و اربعین حسینی را به صحنه درگیری‌های منطقه‌ای بدل کنند؟ این در حالی است که سال گذشته زائران عراقی به دلایل عقیدتی و سیاسی به برخی از زائران ایرانی حمله کردند.

---

^۱ <https://farsi.alarabiya.net/views/2024/06/15/> -یا- پیروان -رژیم- ایران -حج- را- 15/06/2024

به -اشوب- می-کشاند

سوءمدیریت عربستان در اداره حج

سال‌هاست که بسیاری سازمان‌ها، گروه‌ها و شخصیت‌های اسلامی و غیر اسلامی و حتی برخی کشورهای جهان به دلیل سوءمدیریت سعودی در برگزاری حج خواستار سپردن این مراسم بزرگ و سنگین به هیئتی بین‌المللی می‌شوند. امسال نیز چند هفته پیش از شروع حج، بسیاری از کاربران با اشاره به تجارب سالیان گذشته هشتم حج امن نیست (الحج لیس امن) را مطرح و در هنگام برگزاری اعمال حج داغ کردند.

هرچند پروپاگاندای سعودی همواره تلاش کرده با استقبال از اولین گروه‌های زائران از برخی کشورها و حتی تقدیم چند شاخه گل به آنان، آمادگی خود برای برگزاری این مراسم را در سطح بالایی نشان دهد، اما انتشار ویدئوهای متعدد از جان دادن حاجیان بر روی آسفالت داغ آن هم به دلیل نبود امکانات اولیه پزشکی، سطح واقعی مدیریت سعودی را آشکار کرده و صحت بسیاری از ادعاهای این حکومت درباره پذیرایی از ضیوف الرحمن را به چالش می‌کشد.

در برخی ویدئوهایی که عمدتاً زائران غیر عربستانی منتشر کرده‌اند، کوتاهی سیستم بهداشت سعودی به وضوح مشخص است. حاجیان در حال جان کندن بدون هیچ رسیدگی پزشکی یا ارسال آمبولانس و یا حتی وجود افرادی آشنا با کمک‌های اولیه که بتوانند به این افراد کمک کنند، به حال خود رها شده‌اند. ضعف مدیریت و سیستم بهداشت سعودی به حدی است که جنازه زائران پس از مرگ نیز بر زمین مانده و مقامات محلی ظاهراً هیچ عجله‌ای برای جمع‌آوری جنازه‌ها ندارند و دیگر زائران مجبورند در کنار اجساد مرحومان، به استراحت و تناول غذا بپردازند.

مضاوی الرشید، فعال معارض سعودی ساکن لندن در این باره گفت: باید بدانید که حتی افزایش تعداد زائران بخشی از «چشم انداز ۲۰۳۰» است. هدف این است که ۳ میلیون زائر

فقط برای حج به کشور بیایند. اما صرف نظر از این، تعداد زیاد زائران را نمی‌توان بهانه‌ای برای جان باختن بیش از ۶۰۰ نفر قرار داد. در هند سفرهای زیارتی با بیش از ۳ میلیون نفر وجود دارد. مشکل این است که در عربستان سعودی هیچ‌کس مسئول شناخته نمی‌شود. مشکل اساسی، تجاری‌سازی حج است که منجر به سوءاستفاده می‌شود. زیرا تمام امکانات رفاهی فقط برای افراد ثروتمند است. درست است که دولت، مکه را مدرن و برای این کار هزینه زیادی صرف کرده است، اما مقدار زیادی هم از زائران پس می‌گیرد. هدف این شکل از توسعه تامین امنیت و آسایش زائران عادی نیست، بلکه همه باید فقط مصرف کنند و هزینه اقامت خود را به دولت بپردازند.

فیلم عربستانی «واسجد واقرب» برنده جایزه جشنواره انیمیشن کن شد

فیلم «واسجد واقرب» به کارگردانی و تهیه‌کنندگی «ثریا الشهري» و دخترش «نبیله ابوالجدیل» ساخته شده است. ایده این فیلم که ساخت آن نزدیک به دو سال به طول انجامید، بر اساس نقاشی اصلی نبیله ابوالجدیل هنرمند سعودی با عنوان (واسجد واقرب) به تاریخ ۱ آوریل ۲۰۲۰ است که در زمان همه‌گیری کرونا طراحی شده است. این نقاشی حکایت از اقدامات پیش‌گیرانه دولت سعودی برای مقابله با شیوع کرونا و مهار خسارت‌های ناشی از آن دارد؛ چرا که در این زمان، از بین یک میلیارد و ۸۰۰ میلیون مسلمان، تنها تعداد اندکی از کارگران نظافتی مسجدها الحرام توانستند در این مکان مقدس نماز بخوانند.

موقعیت این فیلم در جشنواره کن دستاورد جدید برای سینمای عربستان بوده و نشان‌دهنده گامی مهم برای این کشور در عرصه هنر در سطح بین‌المللی است. در هفتاد و هفتمین

جشنواره فیلم کن همچنین فیلم نوره به عنوان اولین فیلم سعودی در بخش نگاه ویژه به نمایش در آمد.

قطر

اولین نمایش فیلم «بیمارستان الشفا؛ جنایات مدفون» در دوحه

فیلم «بیمارستان الشفا؛ جنایات مدفون»، محصول شبکه خبری «الجزیره»، برای اولین بار در سینما و کس دوحه روی پرده رفت. این فیلم از سپتامبر آینده به طور رسمی اکران خواهد شد. این فیلم که محصول «الجزیره ۳۶۰» است در ۴۴ دقیقه، مستنداتی از جنایات اشغالگران اسرائیل در داخل بیمارستان شفای غزه را از ۱۸ مارس تا اوایل آوریل ۲۰۲۴ ارائه می‌کند. این مستندات حاصل شهادت بازماندگانی بود که شاهد کشتار، تخریب، شکنجه، گرسنگی، دستگیری، و شرایط بازداشت در این تهاجم بودند.

پس از اولین اکران سینمایی، گفت‌وگویی با گروه سازنده و کارگردان فیلم انجام شد. ابراهیم صابر، تهیه‌کننده فیلم، تأیید کرد که این اثر حلقه مهمی در مجموعه مستندسازی جنایات اشغالگری است و آنچه ارتش اسرائیل در طول تهاجم به بیمارستان انجام داد را رصد کرده است.^۱

دعوت کره از قطری‌ها برای شرکت در مسابقه کی-پاپ (موسیقی پاپ کره‌ای)

سفارت کره جنوبی در قطر اعلام کرده است که جوانان قطر می‌توانند در آزمون‌های آزمایشی جشنواره جهانی کی-پاپ شرکت کنند. طرفداران موسیقی کره‌ای تشویق می‌شوند تا فیلم‌های رقص یا اجرای آواز را همراه با یک کلیپ مصاحبه تا ۱۸ ژوئیه ۲۰۲۴ ارسال

¹ <https://sinbad.media/19428/> /اولین-نمایش-فیلم-بیمارستان-الشفا؛-جن

کنند. سفارت کره در قطر دعوت‌کننده اصلی این جشنواره است. این سفارت همچنین افزوده است که هزینه بلیط هواپیما و اسکان پذیرفته‌شدگان به عنوان شرکت‌کنندگان اصلی مسابقه تامین می‌شود.^۱

موسیقی، فیلم، غذا و به طور کلی فرهنگ کره‌ای در قطر طرفداران بسیاری دارد. در ماه می سال جاری (۲۰۲۴)، یک گروه موسیقی کی‌پاپ با نام MCND به مناسبت پنجاهمین سالگرد روابط دیپلماتیک قطر و کره، در دوحه به اجرای برنامه پرداختند. این گروه که اولین اجرای خود را در قطر تجربه می‌کردند، مورد تشویق و توجه جمعیت بسیاری از طرفداران هنر کره‌ای در قطر واقع شدند. در جام جهانی قطر نیز یکی از خوانندگان گروه معروف BTS در دوحه به اجرای برنامه پرداخت.^۲

امارات متحده عربی

جایزه یک میلیون دلاری برای سازندگان محتوای هدفمند

مدیرعامل «آکادمی رسانه‌های نوین» در امارات، روز شنبه ۸ ژوئن ۲۰۲۴ (۱۹ خرداد ۱۴۰۳) از تخصیص جایزه یک میلیون دلاری به سازندگان حرفه‌ای محتوای هدفمند خبر داد. بنابه نوشته تارنمای الخلیج آنلاین^۳، «عالیه الحمادی» که در نشست‌های مقدماتی «نشست یک میلیارد دنبال‌کننده» در دبی سخنرانی می‌کرد، این طرح را دارای تأثیر مثبت

¹ <https://thepeninsulaqatar.com/article/23/06/2024/qatar-fans-invited-to-participate-in-2024-k-pop-world-festival-auditions>

² <https://thepeninsulaqatar.com/article/12/05/2024/k-pop-group-mcnd-performs-hit-songs-in-qatar-amid-korean-culture-showcase>

³ <https://khaleej.online/NVVM7w>

در جوامع دانسته و افزود: «نشست یک میلیارد دنبال‌کننده» مصداق نگرش شیخ محمد بن راشد، معاون رئیس امارات و فرماندار دبي، در زمینه نهاده‌سازی جایگاه امارات به عنوان پایتخت جهانی اقتصاد دیجیتال است.

از دیگر سو، امیرنشین شارجه نیز از اعطای جایزه به «بهترین سازندگان محتوای دیجیتال هدفمند» خبر داد.^۱ نهاد موسوم به «جایزه ارتباطات دولتی شارجه ۲۰۲۴» روز پنجشنبه ۶ ژوئن (۱۷ خرداد) از آغاز دریافت درخواست‌های داوطلبانی خبر داد که رسانه‌های اجتماعی را به ابزاری برای ساخت جوامعی آگاه تبدیل می‌کنند. این برنامه که تا یکم آگوست ۲۰۲۴ ادامه دارد، به دو بخش تجلیل از دستاوردهای جوانان زیر ۱۸ سال و بالای ۱۸ سال تقسیم می‌شود؛ و از شرایط، آن است که محتوا، نشان دهنده بکارگیری مسئولانه رسانه‌های اجتماعی، از جمله احترام به حریم خصوصی دیگران، خودداری از نشر اطلاعات نادرست یا گمراه‌کننده، باشد؛ و همچنین باید تأثیری مثبت بر جامعه داشته باشد.

امارات در سال‌های اخیر سرمایه‌گذاری بسیاری در زمینه هوش مصنوعی، اقتصاد دیجیتال و آموزش مهارت‌های هوشمندسازی انجام داده است. این کشور یکی از پیشگامان استفاده

¹ <https://24.ae/article/825300/>

از نسل جدید فناوری‌های هوشمند به ویژه هوش مصنوعی است و آموزش حرفه‌ای آن را برای معلمان، اساتید و دانش‌آموزان در دستور کار قرار داده است.

پست جنجالی کنش‌گر اماراتی و موج گسترده واکنش‌ها

پست عجیب عبدالخالق عبدالله مشاور رئیس امارات به شدت جنجال‌برانگیز شده است؛ او در شبکه اجتماعی ایکس نوشت^۱: هرکس دین برایش مهم‌تر از وطن باشد، امنیت ندارد. به دنبال این پست، سیلی از واکنش‌های تند و منفی کاربران - گرایش‌ها، طیف‌ها و مذاهب مختلف - روانه این فعال سیاسی اماراتی شد.

خالد الجهنی، کنش‌گر اردنی نوشته: اگر وطن برتر از دین بود، پیامبر (ص) از مکه به مدینه مهاجرت نمی‌کرد. مقایسه دینی که خداوند نازل کرده با وطن و کشورهایی که استعمارگران، جنگ‌ها و.. ترسیم کرده‌اند، حماقت است... وطن در گذشته به معنای زادگاه بود نه به معنای امروزی.

احمد فوزی روزنامه‌نگار یمنی نوشته: این پست بیهوده نیست، بلکه تحولی قابل توجه، جهشی مهم و شفاف‌تر، از سوی کسانی است که سال‌ها با ابزارها و ارتش سایبری تلاش کردند «فلسطین آرمان من نیست» را ترویج دهند و ناکام مانند.

نمایشگاه بین‌المللی کتاب ابوظبی؛ عدم حضور فعالان ایران

نمایشگاه بین‌المللی کتاب ابوظبی که در ۳۱ آوریل تا پنج می ۲۰۲۴ برگزار شد، میزبان آثاری از ۱۲ کشور بود. بنابه گزارش الخلیج آنلاین^۲، کشور مصر میهمان ویژه این

¹ https://x.com/Abdulkhaleq_UAE/status/1800219046694248728

² <https://khaleej.online/53wR9v>

نمایشگاه بوده و همچنین نجیب محفوظ، رمان نویس مشهور مصری و برنده جایزه نوبل ادبیات نیز به عنوان شخصیت اصلی نمایشگاه انتخاب شد.

در نمایشگاه امسال ابوظبی، بخشی تحت عنوان «مرکز کتاب جهانی» ایجاد شد و کار خود را با کتاب «کلیله و دمنه» اثر عبدالله بن مقفع آغاز کرد.

در این نمایشگاه ۹۰ کشور حضور داشتند که گفته می‌شود ایران نیز در آن حضور داشته است. هرچند اخباری در این باره در رسانه‌های داخلی منعکس نشده است که نشان می‌دهد اگر هم حضوری از سوی ناشران ایرانی در این نمایشگاه بوده، بسیار محدود بوده است. این نمایشگاه که از مهم‌ترین رویدادهای فرهنگی خاورمیانه به شمار می‌آید و از جمله راه‌هایی است که امارات بنا دارد از طریق آن مرکزیت و چهارراه فرهنگی بودن خود در جهان را پیگیری کرده و آن را اثبات نماید.

کویت

بازتاب مراسم سالگرد رحلت امام خمینی (ره) در رسانه‌های کویت

همزمان با سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، سفارت جمهوری اسلامی ایران در کویت مراسمی به این مناسبت برگزار کرد؛ که در برخی رسانه‌های این کشور حاشیه خلیج فارس نیز بازتاب یافت. روزنامه «الصباح» در بخش خبرهای داخلی خود در مطلبی با عنوان «با حضور شخصیت‌های سیاسی، فکری و اجتماعی؛ سفارت ایران سالگرد درگذشت امام خمینی را گرامی داشت» به پوشش این رویداد پرداخت. الصباح همچنین گزیده‌ای از سخنان «محمد توتونچی» سفیر ایران در کویت در این مراسم را بازتاب داده است.

روزنامه «النهار»^۱ نیز با عنوان «به مناسبت ۳۵مین سال درگذشتش؛ سفارت ایران سالگرد امام خمینی را گرمی داشت» به این موضوع پرداخت. به نوشته النهار، علاوه بر سفیر ایران، عبدالهادی الصالح، نویسنده و روزنامه‌نگار، و وزیر پیشین امور پارلمانی کویت نیز

به سخنرانی درباره پیوند دوستی میان ایران و کویت، و نیز شخصیت امام خمینی و تأثیرگذاری ایشان در جهان اسلام و نهضیت در اندیشه اسلامی معاصر پرداخت. همچنین حجت الاسلام شیخ عبدالله دشتی از دیگر سخنرانان این مراسم بود. القبس، دیگر روزنامه کویتی بود که عنوان «سفیر ایران: تقویت روابط با کویت» را برای این رویداد برگزیده و به نقل سخنان محمد توتونچی در این مراسم پرداخته است.

احیای کرسی زبان فارسی در دانشگاه کویت

رئیس دانشگاه کویت در دیدار با سفیر ایران در این کشور آمادگی دانشگاه کویت را برای انجام تمهیدات لازم جهت گشایش کرسی زبان فارسی در دانشکده ادبیات دانشگاه کویت اعلام کرد. محمد توتونچی، سفیر کشورمان در کویت در دیدار با قائم مقام رئیس دانشگاه

¹ <https://www.annaharkw.com/ANNAHAR/Article.aspx?id=993815>

کویت از آمادگی جمهوری اسلامی جهت راه‌اندازی کرسی زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه کویت خبر داد. اسعد عبدالعزیز الراشد قائم‌مقام رئیس دانشگاه کویت ضمن استقبال از پیشنهاد سفیر کشورمان، آمادگی دانشگاه کویت را جهت انجام تمهیدات لازم برای گشایش کرسی زبان فارسی در دانشکده ادبیات دانشگاه کویت اعلام کرد. وی ضمن تجلیل از پیشرفت‌های علمی دانشگاه‌های کشورمان از آمادگی دانشگاه کویت جهت برگزاری سمینارهای علمی مشترک و مبادله استاد و دانشجو و اعزام اساتید جهت گذراندن فرصت مطالعاتی در دانشگاه‌های یکدیگر خبر داد.

یادآور می‌شود در حال حاضر زبان فارسی به صورت درس اختیاری ۳ واحدی در نیمسال اول و ۳ واحد در نیمسال دوم برای دانشجویان دانشکده ادبیات تدریس می‌شود. آموزشگاه‌های متعددی نیز دومین زبان جهان اسلام را به صورت آزاد برای علاقمندان ارائه می‌دهند.

عمان

پیوندهای تاریخی عمان و هند

موزه ملی عمان با همکاری «دار الآثار الاسلامیه» کویت، نمایشگاهی را با عنوان «زینت: شکوه سلاطین هند» برای نمایش غنای میراث تمدن اسلامی در هند برپا کرده است. این مجموعه شامل سنگ‌های قیمتی حکاکی شده، سلاح و جواهرات مجلل است. از جمله مهم‌ترین آن‌ها، یک سنگ گران‌قیمت است که قدیمی‌ترین و بزرگ‌ترین کتیبه به نام حاکم تیموری «الغ بیگ»، نوه تیمورلنگ به شمار می‌رود.

به بهانه برگزاری این نمایشگاه باید به این نکته اشاره کرد که عمان تنها دولت حاشیه خلیج فارس است که هندوها از یک قرن و نیم پیش شهروند این کشور بودند؛ و خاندان‌های هندی هنوز در این کشور زندگی و فعالیت می‌کنند.

برای مثال، خانواده کیمجی رامداس از ۱۴۵ سال قبل در عمان فعال بودند و امروزه هلدینگ بزرگی در این کشور دارند. ثروت آنها به بیش از ۸۰۰ میلیون دلار می‌رسد. البته نقش اصلی آنها آماده‌سازی و پشتیبانی ارتش انگلیس در قرن گذشته بوده است.

آداب و رسوم ویژه در گرامیداشت عید قربان در عمان

عید قربان مهم‌ترین عید مذهبی مسلمانان، از جمله کشورهای خلیج فارس است؛ و هر کشور آداب و رسوم ویژه‌ای برای جشن گرفتن و گرامی داشتن این عید بزرگ دارد. در عمان نیز از چند روز پیش از عید قربان جنب و جوش و فعالیت‌های بسیاری برای آمادگی مراسم‌ها دیده می‌شود. از جمله این آداب، «تمصیره» نام دارد که به معنای پیچیدن عمامه عمانی (در عربی مُصر) می‌باشد. بازار تمصیره پیش از عید قربان و فطر بسیار داغ می‌شود، چرا که پیچیدن این عمامه به شکلی موقر و درخور عید بسیار حائز اهمیت است.